

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta pedagogická

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

**CO POTŘEBUJE DÍTĚ
NA POČÁTKU ŠKOLNÍ DOCHÁZKY?**

Iveta Tomíčková

Vedoucí práce: PhDr. Eva Lukavská, Ph.D.

Plzeň 2012

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni dne.....

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Evě Lukavské Ph.D. za cenné a podnětné rady, které pomohly vzniknout této práci, a za její individuální a lidský přístup.

OBSAH

TEORETICKÁ ČÁST

1	ÚVOD	1
2	ŠKOLA ORIENTOVANÁ NA ŽÁKA	3
2.1	Konstruktivistické pojetí vyučování v České republice	5
3	CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH SLOŽEK VYUČOVÁNÍ.....	7
3.1	Cíle výchovně vzdělávacího procesu	7
3.2	Obsah vzdělávání	8
3.3	Metody vyučování.....	8
3.4	Organizační formy.....	9
3.5	Hodnocení žáků.....	9
3.6	Komunikace učitel -žák.....	11
4	CHARAKTERISTIKA ŽÁKA – RANÝ ŠKOLNÍ VĚK	12
4.1	Vývojové změny	12
4.2	Změny sociálního postavení.....	15
4.3	Školní připravenost	20
5	POTŘEBY ŽÁKA	21
5.1	Hierarchie potřeb podle Maslowa	23
5.2	Potřeby podle Hrabala.....	25
6	UKÁZKA VYUČOVÁNÍ ORIENTOVANÉHO NA ŽÁKA	28
6.1	Nepřítomnost ohrožení – důvěryhodné prostředí	29
6.2	Smysluplný obsah	31
6.3	Možnost výběru.....	32
6.4	Přiměřený čas	32
6.5	Obohacené prostředí.....	33
6.6	Spolupráce.....	33
6.7	Okamžitá zpětná vazba.....	33
6.8	Dokonalé zvládnutí	34

PRAKTICKÁ ČÁST

7	CÍLE VÝZKUMNÉ SONDY	35
7.1	Cíle vědeckého výzkumu	35
7.2	Výzkumné otázky.....	36
7.3	Popis výzkumného vzorku	36
7.4	Použité metody.....	38
8	ANALÝZA DOTAZNÍKU PRO UČITELE	39
8.1	Vymezení otázek.....	39
8.2	Analýza otázek č. 1 – č. 4.....	41
8.3	Analýza otázek č. 5 – 6	41
8.4	Analýza otázek č. 7 – 12	45
8.5	Analýza otázek č. 13 a 14.....	53
8.6	Shrnutí výsledků výzkumu.....	57
9	METODICKÝ MATERIÁL	59
9.1	Období půl roku před nástupem do 1. třídy.....	59
9.2	Období 1. pololetí 1. třídy	72
10	ZÁVĚR	79
11	RESUMÉ	80
12	POUŽITÉ ZDROJE	81
12.1	Seznam literatury.....	81
12.2	Seznam elektronických zdrojů	82
13	SEZNAM PŘÍLOH.....	83
14	PŘÍLOHY	84

TEORETICKÁ ČÁST

1 ÚVOD

„Prvňáček“ – magické slovo, které u předškolních dětí vzbuzuje velkou pozornost. Ze všech stran se na ně valí otázky z řad příbuzných, jak moc se do školy těší. V mateřské škole je paní učitelky systematicky připravují na to, aby ten jejich vstup mezi školáky byl co nejpřirozenější.

Každý z nás si určitě pamatuje svůj první den ve škole. Psalo se 1. září roku 1979 a já jsem seděla v druhé lavici uprostřed vedle úplně neznámého chlapce v hnědém svetru. Co nám říkala soudružka učitelka, to si už dnes nepamatuji, ale vím, že jsem v ruce žmoulala červený karafiát a pozorovala děti, které jsem neznala. Samozřejmě jsem byla hrdá na to, že jsme školák, že se naučím číst a psát. Těšila jsem se na první písmenka, první příklady a dokonce i na první úkol, který dostaneme. Ale necítila jsem se v té třídě dobře. Všechno ve mně vzbuzovalo respekt, bylo to takové „cizí“. Bála jsem se zeptat kluka vedle mě, jak se jmenuje. A určitě bych za nic na světě nezvedla ruku, abych se na něco zeptala paní učitelky, která před námi stála. Dodnes si pamatuji nejen její jméno, ale i to, jak měla z vlasů krásně načesaný drdol a v bílém plášti vzbuzovala pocity, se kterými jsem se setkávala u lékaře.

Dnes se těmito vzpomínkám v duchu vždy jen usměji. Ale pokaždé s blízcím se začátkem školního roku, kdy mám předstoupit před svoje prvňáčky, se hluboce zamyslím nad tím, co udělat jinak. Nechci, aby se žáci báli na cokoli zeptat a aby se v novém prostředí cítili nepříjemně tak jako já před mnoha lety!

Už 14. rokem učím na základní škole v Kladně. Začínala jsem jako třídní učitelka v 5. ročníku. Žáci byli dobře vedeni. Spíš já jsem tedy byla ta, která se během prvního roku učila od svých žáků. Po několika letech si mě zavolala paní ředitelka a nabídla mi třídnictví v 1. třídě. Byla to pro mě velká čest, s radostí jsem nabídku přijala. Byla jsem hrdá, že mi paní ředitelka dala důvěru. Ale po první euforii nastaly opodstatněné pochybnosti – co budu dělat, jak je budu učit, jak k nim budu přistupovat, ale hlavně – jak z nich dokážu vytvořit takový kolektiv dětí zapálených pro „cokoliv“, který mi tenkrát, když jsem začínala učit, byl velkým přínosem. A tak už tehdy vznikla otázka „Co potřebuje dítě na počátku školní docházky?“, kterou jsem si zvolila jako název své vědecké práce.

Vrhla jsem se na různé nabídky kurzů a seminářů (Kritické myšlení, Letní škola Začít spolu, seminář ke genetické metodě čtení) a začaly se mi ukazovat cesty, možnosti, kterými bych se mohla vydat.

Diplomová práce mi umožnila vědecký pohled na dítě vstupující do první třídy, na jeho pocity a potřeby. V teoretické části jsem se pokusila s oporou o odbornou literaturu charakterizovat podobu školy orientované na žáka. Abych mohla respektovat individualitu dítěte, potřebovala jsem porozumět jeho potřebám. Proto jsem se v následujících kapitolách zabývala vývojovými změnami, které nastávají u dítěte v období na počátku školní docházky, a vymezením základních potřeb, které dítěti umožňují individuální rozvoj.

V praktické části jsem se zaměřila na stanovené cíle. Zjišťovala jsem, zda se na naší škole daří uspokojovat potřeby žáků pomocí aktivit prováděných v období před nástupem do školy a během prvního pololetí 1. třídy tak, aby byl žák schopen učit se. V období 1. čtvrtletí 1. třídy jsem se zaměřila na způsoby aktivizace potřeby bezpečí a jistoty, která je základní podmínkou pro rozvoj žáka.

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo vytvořit metodický materiál obsahující projekty, akce a aktivity vedoucí k uspokojování základních potřeb žáků. Chtěla jsem ukázat nejen začínajícím učitelům možnosti, jak vytvořit nejen pro učitele, ale hlavně pro jejich prvňáčky takové prostředí, ve kterém by se všem pracovalo s radostí a nadšením.

2 ŠKOLA ORIENTOVANÁ NA ŽÁKA

Základní vzdělávání v českých školách prochází od druhé poloviny devadesátých let 20. století zásadními změnami. Spilková (2004) v úvodu své knihy popisuje transformaci českého školství, během které „by mělo jít o zásadní obrat v pojetí vzdělání, v pojetí funkcí a klíčových cílů školy, v pojetí kvality výuky a strategií učení“. (Spilková 2004, s. 17) Východiskem reformy je škola orientovaná na žáka, která usiluje o jeho tělesný, mravní i duševní vývoj.

Cíle vzdělávání se mění z tradiční triády (vědomosti, dovednosti, návyky), zaměřené především na memorování velkého množství vědomostí, na všestranný rozvoj dětské osobnosti (vědomosti, dovednosti, schopnosti, postoje a hodnoty).

Spilková (1997) ve své knize charakterizuje rozvoj dítěte ve škole orientované na žáka jako rozvoj jeho postojů, hodnot, dovedností a osobních vlastností. Prostřednictvím vědomostí dochází k orientaci v různých situacích, k dalšímu poznávání či řešení problémů.

Neopomenutelný je respekt k dítěti. Respektovat dítě znamená důkladně ho poznávat: hovořit s ním, dávat mu prostor k přirozenému projevu a také uznávat různost individuality dítěte.

Osobitý přístup k dítěti zprostředkovává možnost pozorovat jeho aktuální výkon a možnost porovnávat ho s jeho předchozími výkony. To dítěti umožňuje zažívání úspěchu a motivuje ho ke zlepšení.

Důležité jsou také proměny obsahu vzdělávání a humanizace vyučovacího procesu: metody poznávání, organizační formy, způsoby motivace, hodnocení činnosti žáka, komunikace s žákem. Způsob zprostředkování vzdělávacích obsahů je v podobě společného hledání, experimentování, objevování, využívání vlastních zkušeností a prožitků při řešení problémových úkolů.

Úlohou učitele je přenášet na žáka pravomoci a vést ho k odpovědnosti za svou činnost a osobní vývoj. Nejde o odstranění autority, ale o autoritu spočívající v dobrovolnosti.

Je velmi důležité klást cíle, vytyčovat požadavky na dítě, dávat jasná pravidla soužití a dbát jejich respektování, zajišťovat řád, který dítěti dá pocit bezpečí a jistoty. Je zřejmé, že svoboda dítěte na něj přenáší nejen odpovědnost za sebe, za svá rozhodnutí a své volby, ale vede k porozumění a toleranci druhých.

JAKÝM ZPŮSOBEM SI DÍTĚ OSVOJUJE NOVÉ POZNATKY?

Charakter poznávacího procesu a metody zprostředkování učiva ve škole orientované na žáka popisuje Spilková (2004) jako konstruktivistický přístup, který žákovi umožňuje „*společné hledání, objevování a konstruování poznání na základě vlastní činnosti, zkušenosti, prožitku, a na sociální dimenzi učení – význam komunikace, interakce a spolupráce v poznávacím procesu*“. (Štech 1992, Kasíková 1994, Kantorková 1994 in Spilková 2004, s. 20)

Konstruktivistické pojetí (konstrukce – výstavba vlastních poznatků) výuky vychází ze tří základních podmínek:

- učitel přepokládá, že dítě ví a ve škole bude rozvíjet své poznatky
- učitel je „garant metody“
- poznání je budováno na propojení předchozích zkušeností žáka s novými podněty

Konstruktivistický směr navazuje na pedagogiku J. Deweye, J. Piageta, J. S. Brunnera (Spilková, 1997). Z něj vychází tzv. pedagogický přístup zaměřený na dítě, orientovaný na jeho potřeby a zájmy. Tento přístup vychází z toho, že žák je samostatně myslící bytost, která je schopna své vědomosti a dovednosti rozvíjet. Učitel je pouze průvodcem žáka při jeho vzdělávání. (Krejčová, Kargerová, 2003)

Učitel předpokládá, že má každý žák určité zkušenosti a také nějaké představy o probíraném učivu, a tím začíná školní práci. Pomocí principu řešení problémových úkolů se žák stává badatelem, který si vytváří hypotézy a hledá odpovědi a tím prohlubuje své znalosti (Spilková, 1997).

Konstruktivistické pojetí výuky zajišťuje dítěti individuální přístup, akceptuje jeho potřeby (viz kapitola č. 5), aktivizuje potřebu poznávat svět, učí žáky spolupracovat. Učitel využívá k výuce metody aktivního učení, hledá různé možnosti hodnocení a snaží se o spolupráci rodiny a školy.

2.1 Konstruktivistické pojetí vyučování v České republice

Vzdělávací program Čtením a psaním ke kritickému myšlení

Tento program je příkladem konstruktivistického pojetí vyučování v českých školách. Využívá čtení, psaní a rozhovorů k rozvoji vlastních úvah žáků a aktivizuje potřeby vzdělávání. Díky metodám aktivního učení rozvíjí program u žáků schopnost komunikace a spolupráce, využívání znalostí k řešení problémů i schopnost hodnocení vlastního učení.

Toto pojetí vyučování je charakteristické třífázovým modelem učení:

- Evokace
- Uvědomění si významu
- Reflexe

Evokace – první fáze učení, při které učitel zjišťuje dosavadní poznatky žáků o daném problému, jeho postoje a zkušenosti. Podle Krejčové, Kargerové (2003, str. 45) „*vyvolává v dětech zvědavost a touhu zjistit, „jak to tedy ve skutečnosti vlastně je“. Plní tak funkci vnitřní motivace a propojuje dosavadní zkušenost dítěte s nadcházejícím probíraným tématem.*“

Uvědomění – druhá fáze, v které dochází k samotnému učení. Žáci pomocí různých pomůcek a metod práce řeší daný problém. Dochází zde k propojení původních znalostí a dovedností s novými.

Reflexe – třetí fáze, během které dochází k utváření názoru na dané téma ovlivněného novými informacemi a diskusí s ostatními spolužáky.

Program přináší změny do práce učitele:

- zajišťuje ve třídě bezpečné prostředí
- využívá kooperativní metody, které vedou k aktivnímu učení
- předkládá žákům problémové úkoly
- toleruje názory ostatních
- vede žáky k diskusi mezi sebou
- přistupuje k žákovi individuálně
- využívá různé techniky hodnocení

Příklad využívaných metod

- brainstorming, myšlenkové mapy – činnost aktivizující myšlení žáků, slova, myšlenky na dané téma zapisujeme do myšlenkové mapy (evokace)
- podvojný deník – využívá se při čtení textu, žák si zapisuje myšlenky, které ho zaujaly, a do druhého sloupečku píše komentář, proč ho to zaujalo (reflexe i uvědomění)
- pětílístek – tato metoda se využívá při reflexi, kdy pomocí pěti řádek podle daných pravidel vytvoří žák vlastní hodnocení daného tématu (reflexe i evokace)

Kritické myšlení: Kdo jsme. *Http://www.kritickemysleni.cz/kdojsme_detaily.php* [online]. [cit. 2012-02-11].

3 CHARAKTERISTIKA JEDNOTLIVÝCH SLOŽEK VYUČOVÁNÍ

3.1 Cíle výchovně vzdělávacího procesu

Vzdělávací cíle „ve Vzdělávacím programu Základní škola představují určitý ideální stav, o jehož dosažení učitelé společně s žáky usilují. Žáci se jim přibližují v souladu se svými individuálními předpoklady a možnostmi“. (Průcha 2008, s.293)

Cíl můžeme charakterizovat jako představu toho, čeho má být dosaženo, jaká změna má nastat, kam směřujeme. Je velmi důležitý při plánování výuky. Musí být konkrétní, osobní, uskutečnitelný v čase a dostupný pro žáka. Při určování cílů výuky je vždy důležité vytvořit kritéria hodnocení, která nám umožní hodnocení plnění cílů.

V rámci vyučovacího procesu můžeme cíle rozdělit podle změny osobnosti žáka na kognitivní cíle (vzdělávací), afektivní (postojové) a psychomotorické (výcvikové). Podle časového hlediska můžeme cíle dělit na krátkodobé (1hodina, 1 den) a dlouhodobé (vícedenní, týdenní, měsíční, roční).

Ve škole orientované na žáka klademe při stanovování cílů důraz na rozvoj postojů, hodnot, schopností, dovedností a vědomostí (Spilková, 2005). Inspirací může být vymezení „životních dovedností“ dětí, které ve své knize představuje Lukavská (2003, s. 48):

- Tolerance, schopnost soužití s ostatními lidmi
- Schopnost jasně se vyjadřovat a účinně dorozumívat
- Schopnost spolupracovat
- Odhodlání a snaha odvádět efektivní a prvotřídní práci
- Jasně a tvořivě myslet, řešit problémy a překonávat překážky
- Zvědavost, schopnost samostatného poznávání a učení
- Vyrovnanost
- Četnost
- Schopnost citlivě vnímat a prožívat
- Schopnost domýšlet souvislosti a nést odpovědnost

Abychom mohli stanovené cíle vyučovacího procesu splnit, je nutné přizpůsobit cíli ostatní složky vyučovacího procesu (obsah, metoda, organizační forma, hodnocení). Změnou jednotlivých složek se snažíme aktivovat u žáka poznávací, sociální i výkonové potřeby vedoucí k učení (viz kapitola č. 5).

3.2 Obsah vzdělávání

Obsah vzdělávání je „*souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a zájmů, které si jedinec osvojil během vzdělávacího procesu*“. (Kasíková 2007, s. 143)

Při přípravě obsahu vzdělávání pracuje učitel s pojmy, které si mohou žáci společně s učitelem zpracovat do map, což napomáhá žákovi pochopit souvislosti. „*Promyšlenost se musí projevit také v tom, že témata a úkoly pro práci na sebe budou účelně navazovat. Pak teprve budeme my i naši žáci vždycky dobře vědět, jak která činnost, úkol, téma slouží k tomu, abychom něčemu porozuměli, něco zvládli.*“ (Hausenblas 2003, s.13) Při plnění obsahu učiva se klade důraz nejen na vztahy uvnitř předmětu, ale zejména na mezipředmětové vztahy.

Skalková (1995) ve své knize poukazuje na to, že obsah učiva by měl učitel propojit se skutečným světem, zařazovat témata z každodenního života dětí. Zároveň by se měly děti s ohledem na věk seznamovat s globálními problémy společnosti, jako jsou např. otázky ekologie, náboženství a rasové nesnášenlivosti.

3.3 Metody vyučování

„*Pověz mi a zapomenu,
ukáž mi a já si vzpomenu,
ale nech mne se zúčastnit
a já pochopím.*“ Konfucius

Obsah vzdělávání společně s metodami práce zajišťuje činnost dítěte a uspokojování jeho poznávacích potřeb.

Vyučovací metoda je činnost žáka pod vedením učitele, která umožňuje žákovi co nejvíce se přiblížit k dosažení stanovených výchovně vzdělávacích cílů.

Při poznávacím procesu ve škole orientované na žáka je důraz kladen na vlastní prožitek, zkušenost, hledání, objevování. Učitelé využívají především „*aktivní vyučovací metody: řešení problémových úkolů, projekty, dialogové metody, diskuse, tvořivá hra, dramatizace, experimentování.*“ (Spilková 1997, s. 21)

3.4 Organizační formy

Organizační formy určují podmínky, při kterých realizujeme obsah výuky. Můžeme je dělit z několika hledisek:

- a) sociální hledisko – hromadné, skupinové, individuální
- b) hledisko času - vyučovací hodina, 60 minutový blok
- c) prostředí - v učebně, v knihovně, exkurze, vycházka

Organizace práce se z hromadné výuky, kde probíhá především interakce učitel-žák, mění ve skupinové formy práce a samostatnou činnost žáka.

Důležité jsou kooperativní a skupinové formy vyučování, kdy žáci v menších skupinách (3-5 žáků) spolupracují na řešení společného úkolu. Tím se zdokonalují nejen jejich znalosti, ale i komunikační dovednosti. Zároveň se u žáků aktualizují sociální potřeby.

Skalková (2005) poukazuje na důležitost sociálních vztahů, které se ve spolupracující skupině žáků vytvářejí. Skupinové vyučování má vliv na „*utváření názorů a postojů žáků, týkajících se vztahů mezi lidmi, i na dovednosti kooperativního chování žáků.*“ (Skalková, 2005, s. 46)

Propojuje se s problémovým vyučováním, které u žáků aktivizuje potřebu vyměnit si názor, vyhledávat společné řešení problému.

3.5 Hodnocení žáků

Spilková (1997) představuje školní hodnocení jako proces, který vyjadřuje pozitivní či negativní stanoviska k činnostem a výkonům žáků vzhledem ke stanoveným cílům. Dává žákovi informaci, kde se na cestě k cíli právě nachází. Jedním z cílů výuky je naučit žáky hodnotit svou práci a hledat různé způsoby, jak se nejvíce přiblížit plánovaným cílům. Hodnocení je silným motivačním činitelem učení.

Existují dva základní druhy hodnocení:

1) hodnocení kvantitativní

- vyjadřuje se pomocí známky, bodů, procent
- porovnává výkony jednotlivých žáků mezi sebou
- vychází z vyhledávání chyb bez nabídky možnosti k řešení problému
- posuzuje jen znalosti

2) kvalitativní hodnocení

- porovnává výkon žáka s jeho předešlými výkony
- posuzuje osobnost z hlediska postojů, hodnot, dovedností, myšlení
- naznačuje řešení vedoucí k plnění cílů
- pracuje s chybou jako s pozitivním jevem
- dává žákovi zpětnou vazbu
- vyjadřuje se pomocí slovního hodnocení (použití popisného jazyka)

Učitel hodnotí průběžně, pozoruje a posuzuje úroveň myšlení, dovedností komunikovat, spolupráce a tvořivosti žáka.

Hodnocení by se ve větší míře měli zúčastňovat i žáci, kteří se mohou hodnotit navzájem, nebo hodnotí každý sám sebe.

Během hodnocení učitel neporovnává jednotlivé výkony žáků mezi sebou, ale přistupuje k hodnocení individuálně, na základě pozorování a porovnávání činnosti žáka, což u žáka podporuje vnitřní motivaci a aktivizuje výkonové potřeby.

Nejčastěji se využívá forma slovního hodnocení. *„Slovní hodnocení je komplexním hodnocením rozvoje osobnosti žáka, neomezuje se tedy jen na popis výkonu, ale postihuje i úroveň myšlení, motivace, samostatnost, tvořivost, kvalitu slovního projevu, dovednost spolupráce a charakterové vlastnosti.“* (Spilková 1997, s. 23) Učitel může využít různých podob hodnocení - ústní, písemné, prezentací konkrétních prací žáků (vyučování, výstava, slavnosti pro rodiče). Vysvědčení může mít podobu dopisu.

Další formy hodnocení představuje ve své knize Z. Kreislová (2008, str. 39):

- *Úsměv, pohled, gesto*
- *Dotyk, pohlazení, poklepání na rameno*
- *Jednoslovné vyjádření (ano, dobře, skvěle...)*
- *Ocenění v hodnotícím kruhu, ranním dopisem, ve zprávách rodičům, při konzultacích, v hodnotících záznamech*
- *Potlesk kamarádů a učitele*
- *Výstava všech prací*
- *Zveřejnění prací na webových stránkách nebo ve školním časopise*
- *Výčet chyb (nejen chybu označit, ale dále s ní pracovat)*
- *Reprezentace třídy, školy v různých soutěžích*

3.6 *Komunikace učitel -žák*

Charakteristickým rysem školy orientované na žáka je komunikativní přístup nejen mezi dítětem a učitelem, ale i mezi dětmi navzájem. Základem každé komunikace by měl být respekt k dítěti, porozumění jeho potřebám, úcta a tolerance.

Při komunikaci dává učitel větší prostor žákům, napomáhá jim vést kvalitní rozhovory, prezentovat se, obhajovat své názory a argumentovat. Důležitá je schopnost vyslechnout druhé.

Při dialogu je důležité řešení prostoru a uspořádání žáků ve třídě, které by mělo všem zúčastněným umožnit stejnou pozici pro komunikaci - lavice ve tvaru kruhu, půlkruhu, trojúhelníku, obdélníku. (Spilková, 1997)

Kopřiva (2008, s. 264-266) doporučuje ke zkvalitnění komunikace využít 8 principů efektivní komunikace:

- *„Držet se přítomnosti – nepřipomínat minulé chyby a vyhnout se varování.*
- *Držet se problému a možností jeho řešení – vyhnout se hodnocení osoby, popsat problém a sdělit, co je potřeba udělat.*
- *Zprostředkovat smysluplnost – podávat především informace, omezit příkazy a pokyny.*
- *Dávat pozor – snižovat počet příkazů a pokynů, nabízet spoluúčast na řešení, dávat možnost volby.*
- *Zaměřit se na pozitiva – použít pozitivní popis a ocenění.*
- *Vzít v úvahu emoce – dát najevo snahu o porozumění, použít empatickou reakci.*
- *Při sdělování požadavků šetřit slovy. Hlídat si tón hlasu.“*

4 CHARAKTERISTIKA ŽÁKA – RANÝ ŠKOLNÍ VĚK

Začátek školní docházky znamená pro každé dítě radikální životní změnu. Místo hry, která dosud vyplňovala veškerý čas budoucího žáčka, vstupuje do jeho života povinnost a práce. Musí se snažit přizpůsobovat se práci v kolektivu, odkládat uspokojování některých okamžitých potřeb, podávat výkony, být ukázněný. Přesto je to období poměrně šťastné a klidné.

V tomto období převažuje sociální vývoj nad biologickým. Dítě si nejen osvojuje základní znalosti, vědomosti a dovednosti, ale také sní o tom, čím bude. Prostředkem pro plnění snů se mu stává právě škola. (Říčan, 2004)

Raný školní věk

Podle Vágnerové (2005, s. 237) *trvá raný školní věk od nástupu do školy, tj. přibližně od 6-7 let až do 8-9 let. Je pro něj charakteristická změna sociálního postavení i různé vývojové proměny, které se projevují především ve vztahu ke škole.*

4.1 Vývojové změny

4.1.1 Vývoj poznávacích procesů

Mezi 5. – 7. rokem nabývá zrakové a sluchové vnímání přesně takového stupně, který umožní žákovi zvládnout výuku v 1. třídě. Děti začínají chápat různé podněty novým způsobem.

Rozlišují vertikální a později i horizontální polohu, což jim pomáhá rozlišovat písmena i jejich detaily, tvar a počet. Jsou schopny postupného prohlížení. Celek vnímají jako soubor detailů, v kterém rozlišují např. pořadí nebo geometrické tvary. Tímto způsobem provádějí analýzu nejen obrázků, ale i slabik a slov.

Důležitá je i úroveň senzomotorické koordinace oka a ruky, kterou žáci využívají při psaní. Tato dovednost se u nich postupně automatizuje.

Sluchové vnímání zpočátku dítě využívá jen k dorozumívání. Potřebuje vědět, co mu jiní lidé sdělují. Řeč vnímá globálně. Během počátku školní docházky si uvědomuje pořadí slov, jejich hranice, později diferencuje jednotlivé hlásky.

Podle Vágnerové (2005, s. 242) je myšlení mladšího školáka vztahováno k realitě. Je zaměřen na poznávání okolního světa a velmi často se spokojí s popisem. Při konkrétních představách dokáže využít minulých zážitků. Postupně odhaluje různá pravidla a souvislosti, které se stávají součástí jeho uvažování. Pro toto období je charakteristická schopnost **konkrétního logického myšlení**, které se vyznačuje schopností:

- **decentrace** (schopnost vzít při řešení dané situace v úvahu více hledisek)
- **konzervace** (schopnost chápat trvalost podstaty)
- **reverzibility** (možnost vratnosti různých proměn zpět)

Děti v tomto věku přemýšlejí jen o tom, s čím se setkaly, co opravdu existuje. Od dospělých přejímají názory proto, že je to pro ně autorita, které věří.

Součástí **logického myšlení** dítěte je chápání času a počtu. Čas děti stále posuzují podle konkrétních událostí. Jsou schopny řadit jednotlivé události (dříve, později), učí se rozlišovat délku činností a začínají chápat nevratnost času. Přiřadí číslo k určitému počtu, chápou logiku číselné řady. Při řešení úkolů využívají rovnost a odhalí i odlišnosti, s kterými pracují při hodnocení méně a více. Chápou různé vztahy mezi čísly (komutativnost, ekvivalence).

Při řešení problémových úkolů zpracují i více informací, učí se je řadit a třídit, nevýznamné eliminovat. Musí to být ale takové informace, s kterými se školák již setkal, které aspoň trochu chápe. Přístup malého školáka k řešení úkolu se vyvíjí:

1. „**Strategie pokusu a omylu**, tj. volby náhodného postupu znamená, že dítě problém nepochopilo, resp. nezná pravidlo jeho řešení.
2. **Mechanická aplikace naučeného pravidla**. Dítě si osvojí způsob řešení určitého typu úkolů, pak jej užívá, ale je úspěšné jen tehdy, když je zadání formulováno tak, jak je zvyklé.
3. **Diferencované používání pravidla**, nezávislé na přesné formulaci zadání. Zobecnění platnosti daného pravidla, odpoutání ze závislosti na konkrétním kontextu.“ (Vágnerová, 2005, s. 254)

Dítě mladšího školního věku není schopno samo posoudit obtížnost úkolů, při řešení jednoduchého zadání vynakládá stejné úsilí jako při řešení složitějšího zadání. Ještě stále neodhadne své schopnosti a svým nereálným slibům (např. Přečtu celou knížku!) skutečně věří.

Vývoj **pozornosti** závisí na zralosti CNS. Malí školáci jsou schopni udržet ji i při velmi zajímavém obsahu učiva cca 7 minut. Pozornost žáků při sluchových podnětech je velmi náročná. Pokud dítě nezachytí dané podněty, nemůže se vrátit zpět. Mnohem výhodnější jsou proto vizuální podněty, které dítě může zpracovávat déle a ke kterým se lze vrátit.

Kapacita **paměti** se během školní docházky postupně zvyšuje. Mladší žáci mohou být ještě při řešení úkolů omezení krátkodobou pamětí (např. zapomenou část čteného textu). Také doba nezbytná k zapamatování je delší než u žáků starších. Využívají většinou pouze strategii opakování, která je pro jejich ještě mechanickou paměť vhodnější. Nedokáží odhadnout, co umějí a co ne. Myslí si, že všichni si pamatují totéž. (Vágnerová, 2005)

4.1.2 Vývoj jazykových kompetencí

Základní jazykové kompetence dítěte na počátku školní docházky, které popisuje ve své knize Vágnerová (2005), jsou již na velmi dobré úrovni. Žák má dobrou slovní zásobu, mluví ve větách, je schopen pochopit sdělení jiné osoby. Úroveň jazyka ale stále pozvolna rozvíjí.

Dítě obohacuje svou slovní zásobu nejen ve škole, ale samozřejmě v rodině, dále sledováním médií a také soužitím v určité vrstevnické skupině. Pamatuje si taková slovní spojení, která jsou pro něj nějakým způsobem zajímavá nebo ta, která při používání napomáhají zvýšení jeho prestiže.

Během výuky jazyka se zabývá významem slov, učí se poznávat synonyma, homonyma, slova mnohoznačná, slova opačná. Ještě není schopen rozlišovat základ slov, proto někdy správně nerozlišuje hranice slov.

Žák ještě nezná gramatická pravidla. Má tedy v komunikaci občas potíže při stavbě věty. Během prvních dvou let školní docházky se schopnost porozumět gramatickým vazbám zlepšuje.

4.2 Změny sociálního postavení

Říčan (2004) uvádí, že v prvních letech školní docházky má škola na dítě největší vliv. Vstup do školy znamená skutečně velkou změnu proti předcházejícímu „věku hry“. Pro některé děti je změna příliš prudká i přesto, že navštěvovaly mateřskou školu.

4.2.1 Mechanismy socializace

Helus (2004, str. 176-186) se ve své knize zabývá mechanismy socializace osobnosti, díky kterým je jedinec schopen navazovat sociální vztahy, spolupracovat, měnit své postoje, názory, činnosti a tím rozvíjet svou osobnost.

Socializace nápodobou a ztotožňováním

Dítě si pomocí nápodoby jiné osoby, ke které má obvykle velmi kladný vztah, vytváří své vlastní vzory chování, jednání, postojů. Tento způsob může mít na dítě pozitivní i negativní vliv.

„Může jej aktivizovat, ale může také navodit vývojovou regresí. Může jej činit samostatnějším, ale také upevňovat jeho závislost“ (Helus, 2004, s. 177)

Socializace působením příkladů, vzorů, ideálů

Tento mechanismus se uplatňuje především v období dospívání. Příkladem může být způsob řešení dané situace, zaujetí určitého postoje k problému. Obtížnější je využít negativních příkladů, na kterých může učitel demonstrovat následky špatného jednání.

Mechanismus informování a poučování

Tento mechanismus není založen na citové postojové úrovni, ale spíše na přesvědčování a vysvětlování. Není tedy tolik účinný jako předešlé mechanismy, které si dítě vybírá samo.

Interiorizace a exteriorizace

V socializaci osobnosti probíhají oba procesy. První fází je interiorizace, při které se jedinec snaží svým chováním a postoji „vyhovět“ okolí (př. Dítě uklidí svůj pokoj, protože si rodiče jeho pořádek zkontrolují). Rodičům, učitelům, vychovatelům by mělo jít spíše o druhou fázi – exteriorizaci, při které se jedinec vnitřně ztotožní s nějakou zásadou, postojem a vyžaduje ho i od svého okolí (př. Dítě dbá pořádku a vyžaduje ho i od svých spolužáků, sourozenců...)

Socializace navozená očekáváním a předpokládáním

Každý rodič či učitel ovlivňuje očekáváním lepšího či horšího výkonu žáka konečný výsledek. Proto také mají různí jedinci různé podmínky pro své výkony.

Socializace získáváním zkušeností a nabýváním vlastností v komplexních konstelacích okolností dítěte

Mechanismus socializace je ovlivněn nejen okolními lidmi, ale i prostředím, ve kterém dítě vyrůstá. Zároveň závisí na pohlaví, věku, rase, hodnotové orientaci nejbližších osob a na společenské či politické situaci.

4.2.2 Školní práce

Během vyučování se děti setkávají s činnostmi, které je více či méně baví. Děti se snaží potlačovat své vedlejší zájmy (impulsy ke hře, k povídání se spolužákem) a o to energičtěji se chovají o přestávkách. Jsou hluční, pokřikují, pošťuchují se, což jim pomáhá uvolnit energii, která se během hodiny nastřádala. Někteří žáci na počátku školní docházky nedokážou vydržet během vyučování v klidu ani při častém střídání aktivit. Stoupají si, klečí na židlích, různě se vrtí. Ale nakonec i těmto dětem se po několika týdnech podaří přizpůsobit se školní práci.

Velmi těžké je pro školáčka naučit se nevzdávat vše ihned při prvním nezdaru, ale vytrvat a svou práci se snažit dokončit co nejlépe. Dítě se učí zpracovávat hodnocení učitelem tak, aby mu pomohlo při plnění zadaných úkolů. Pokud ale žák slyší velmi často o svém nezdaru, může se stát, že jeho zájem o školu začne upadat. Rodiče se pak snaží napravit vše hodinami a hodinami strávenými nad knížkami a sešity, protože jsou pro ně většinou důležitější „jedničky“ než pohodový přístup dítěte ke škole. Občas dojde i k tomu, že situaci nakonec rodiče musí řešit až s psychologem.

Počátek školní docházky je velmi důležitý. Formuje se zde vztah ke vzdělání, k autoritám, ke knížkám. (Říčan, 2004)

4.2.3 Školní třída

Říčan (2004, s. 153) popisuje školní třídu jako skupinu, jejíž členové se dobře znají, mají rozdělené role v práci i v zábavě, jsou schopni společné akce, ke které se sami rozhodnou.

V první třídě takto kolektiv dětí nefunguje. Je to stále skupina jedinců, kteří jsou vedeni učitelem. V okamžiku, kdy nefunguje autorita, se skupina chová velmi neorganizovaně. Občas se vytvářejí dvojice, popř. malé skupinky žáků, kteří spolu sedí v lavici nebo mají třeba společnou cestu do školy.

Třída jako skupina se postupně vytváří během prvních let školní docházky. Ve třetí třídě už můžeme pozorovat, že autorita učitele postupně oslabuje a nahrazuje ji vliv jedinců či malých skupinek.

Výrazné je u mladšího školního věku žalování, kdy dítě žaluje na kohokoliv, kdykoliv, ať se ho daný čin týká nebo ne. Později si začíná řešit své konflikty sám, bez pomoci dospělého.

Již v předškolním věku se projevuje u dětí soutěživost. Dítě se snaží být nejrychlejší, nejlepší, nejjobratnější, nejchytřejší. V první třídě je to vlastně rivalita o přízeň učitele. Třída dává mnoho příležitostí k soutěživosti, ale měli bychom se zamyslet nad její mírou soutěživosti. Například soutěžení o lepší prospěch, které je velmi podporováno rodiči, není zrovna tím správným jevem.

Školák je v tomto období velmi družný. Je pozitivní, veselý, hovorný, jeho kamarádství jsou ještě spíše povrchní. Dítě také dokáže být velmi kruté (např. posmívá se spolužákovi s handicapem), protože ještě nezná soucit. (Říčan, 2004)

Školní třída je také prostředí, do kterého žáci každý den vstupují. Je velmi důležité, aby podněcovalo zájem žáků a aby se v něm všichni cítili dobře. K tomu poslouží nejen zajímavý výukový materiál, ale i práce samotných dětí. Zároveň je důležité uspořádání třídy, které by mělo odpovídat metodám a formám práce, které budeme využívat. (Krejslová, 2008)

4.2.4 Učitel

„Kdo je dobrý učitel? Je to především člověk, který miluje děti, nachází radost ve styku s nimi, umí se s dětmi přátelit, bere si k srdci dětské radosti i žalosti, zná dětskou duši a nikdy nezapomíná, že on sám byl také dítětem. Věří, že se každé dítě může stát dobrým člověkem. Dobrým učitelem je také ten, kdo dobře zná svůj obor, jemuž vyučuje, miluje ho a je obeznámen s nejnovějšími pedagogickými trendy i výzkumy.“ (Neleševská, 2005, s. 13)

První učitel je pro děti vždy autoritou. Děti ke svému učiteli vzhlížejí, milují ho, snaží se mu velmi podobat. Tato situace umožňuje učitelům správný začátek výchovy i vzdělávání. Jeho autorita často převyšuje i autoritu rodiče, který občas i doma slyší větu začínající: „Ale paní učitelka říkala...“

Proto je velmi důležité, aby byl učitel dětem správným příkladem nejen ve vědění a dovednostech, ale i v chování, pravdomluvnosti a spravedlnosti. (Říčan, 2004)

"Kvalita učitele nespočívá jen v jeho odbornosti, ale také lidské zralosti. Vztah k žákům a tvořivá práce učitele je často důležitější než dlouholeté pedagogické zkušenosti.“ (Kreislová, 2008)

4.2.5 Volný čas

Dítě získává nástupem do školy volný čas. Dosud trávil celý čas hrou. Nyní mu polovinu dne zabírá škola. V druhé polovině se ještě věnuje domácí přípravě. Zbýlé volno využívá samozřejmě ke hře, která už je ale více promyšlená a více reálná. Chlapci milují technické hry a stavebnice, děvčata se při své hře s panenkou snaží co nejvíce napodobovat skutečnost.

Součástí volného času je i hra se zvířaty, po kterých v tomto období velmi touží. Rády hrají stolní hry, v kterých hraje svou roli nejen náhoda, ale v kterých musí zapojit i svou bystrost.

Často hrají i skupinové hry, při kterých vždy uvítají účast starších dětí, které jim pomáhají obohacovat hry o různá pravidla a zároveň kontrolovat jejich plnění.

Hry postupně přecházejí ve sport. Chlapci hrají fotbal, hokej, což jsou sporty, při kterých je důležitý nejen soupeř, ale i spoluhráč. Začínají chápat, že úspěch znamená nejen dát gól, ale dát v pravý čas šanci spoluhráči. Sporty v dětech budují zodpovědnost nejen za sebe, ale za celý tým, učí je schopnosti čestně hrát, ale i prohrát. Některé méně dravé děti vynikají v individuálních sportech, popř. v hudbě, malování atd.

Ve svých volných chvílích také žák rád čte, listuje v encyklopedii, kde vyhledává informace podle svého zájmu. (Říčan, 2004)

4.2.6 Domov a rodina

Školáček samozřejmě potřebuje rodinu a bude ji potřebovat vždycky, i když s postupujícím věkem pokaždé trochu jinak.

Rodina dává školákovi pocit jistoty a bezpečí. Je mu schopna zajistit nejen jídlo a oblečení, ale chrání ho před reálným i před zdánlivým nebezpečím.

Velmi důležité je i objetí, radost, láska, kterou matka svému malému školákovi denně dává. Významná je pro dítě komunikace s rodiči. Svěřuje se jim se svými citovými problémy, učí se vyznat se ve svých pocitech i v pocitech druhých a zároveň i své emoce ovládat.

„Při nástupu do školy se často také mění vybavení a uspořádání dětského pokoje, kde se objevuje již pracovní koutek (psací stůl, nábytek), což také signalizuje změnu sociálního postavení dítěte v rodině.“ (Vágnerová, 2005, s. 267)

Zajímavé jsou také sourozenecké vztahy, které závisí na věkovém rozdílu, na množství společně stráveného času, na společných zájmech atd. Mezi sourozenci bývá žárlivost, různé spory, ale i blízkost, láska, potřeba „společně žít“ – společné úspěchy, prohry, pochvaly i tresty. Starší sourozenec se často stává vzorem mladšímu a naopak malý školák cítí ke svému mladšímu sourozenci až pečovatelskou něhu.

Rodina je pro dítě místem, kde se nemusí hnát za úspěchem, kde jsou vztahy mezi členy důležitější než výkon a prestiž. Je to jeho útočiště, kde se může v klidu věnovat hře, povídat si, ale i se nezávazně pohádat.

Přibližně každý pátý školák dnes žije v neúplné rodině. Tyto děti se hůře a pomaleji rozvíjejí. V rodině bez otce chybí chlapcům identifikační vzor, děvčata bývají úzkostnější.

4.3 Školní připravenost

Dítě ve věku šesti let by mělo být schopno zvládnout nároky první třídy základní školy. Pokud je dítě zralé, tak vše, co ho ve škole čeká, přijímá se zájmem a radostí. Kromě fyzické zralosti, která se posuzuje podle tzv. Filipínské míry (dítě si dosáhne pravou rukou přes hlavu na levé ucho), představuje Helus (2004, s. 205-206) ve své knize jednotlivé složky školní připravenosti:

- Koncentrace pozornosti po určitou dobu
- Přizpůsobení se vyučování
- Koordinace těla (kreslení, psaní, modelování...)
- Vnímání – sledování řeči ostatních, rozlišení slova, slabiky, hlásky, zaostřit vidění
- Přiměřené logické uvažování
- Zvládání zátěže a omezení v rámci školního režimu
- Chápaní povinností a úsilí o jejich plnění
- Sebeovládání
- Spolupráce s ostatními dětmi

5 POTŘEBY ŽÁKA

„Potřeba je stav nedostatku nebo nadbytku, který člověk pociťuje jako nepříjemný, a má proto snahu jej odstranit, tj. danou potřebu uspokojit.“ (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007, s. 126)

Potřeby člověka jsou zdrojem vnitřní motivace chování každého jedince. Mohou být vrozené či získané a projevují se pocitem vnitřního přebytku nebo nedostatku. Pokud není nějaká potřeba uspokojena, jedinec má *motiv* začít nějakým způsobem jednat. Potřeby jednotlivce jsou propojené vzájemnými vztahy. Existuje několik možných vymezení potřeb.

U žáků je vnitřní motivace velmi důležitá. Díky ní je dítě ve škole aktivnější, rozvíjí své schopnosti. Jeho dovednosti jsou na vyšší úrovni než dovednosti žáka, který je podněcován k výuce na základě odměny „něco za něco“. Takto motivované dítě není schopné náročnějšího studia, protože motivace je slabá a krátkodobá. (Helus, 1982)

Havlíková (1998) považuje respekt k potřebám jedince za nejdůležitější cíl každé školy, která vede své žáky k úctě k člověku, společnosti i přírodě.

Potřeby člověka můžeme rozdělit do dvou základních skupin (Holeček, Miňhová, Prunner, 2007):

a) nižší (fyziologické)

- vrozené, cyklické, společné s ostatními živočichy
- všichni jedinci mají tyto potřeby stejné
- potřeba jídla, pití, spánku, odpočinku, tepla, bezpečí, aktivity, potřeba sexuální

b) vyšší (psychické)

- získané, ovlivněné vnějšími podněty, společenskými faktory
- každý jedinec má své charakteristické potřeby
- poznávací, sociální, výkonové, estetické a existenční potřeby

Poznávací potřeby

Základem těchto potřeb je vrozený orientačně pátrací reflex, který vzbuzuje touhu dozvědět se něco nového, vzdělávat se.

Mohou se ještě dále dělit podle charakteru získávání informací na potřeby **receptivní**, které jsou uspokojovány „poslechem“ novinek, zajímavostí. Oproti tomu potřeby **heuristické** nám umožňují bádát a informace vyhledávat, pokoušet se o samostatné řešení problému. Oba typy potřeb by měly být vyvážené.

Sociální potřeby

Tyto potřeby se týkají společenských vztahů. Uspokojovány jsou pomocí interakce mezi lidmi. Jedinec komunikuje s okruhem svých kolegů, kamarádů, známých, má **potřebu uznání**, chce patřit do skupiny lidí, chce být oblíbený, vytváří si přátelské a milenecké vztahy. Potřebuje získávat převahu a vést ostatní nebo má potřebu nechat se řídit ostatními či spolupracovat.

U dětí se objevují potřeby individuálního vztahu k dospělému a hledání a napodobování idolu.

Sociální potřeby se u lidí projevují různě. Při nedostatečném uspokojení těchto potřeb, především při špatných mezilidských vztazích v rodině či v zaměstnání, dochází k frustraci, která se odráží na chování lidí.

Výkonové potřeby

Tyto potřeby závažně ovlivňují způsob výchovy v rodině i ve škole. Převládají dvě výkonové potřeby: potřeba **úspěšného výkonu** a potřeba **vyhnout se neúspěchu**. Vždy záleží na tom, jaké nároky byly kladeny na dítě (více trestů nebo více pochval).

Estetické potřeby

Jsou to kulturní potřeby, které se u lidí projevují citem k prostředí. Většině lidí vyhovuje upravené prostředí. Ale jsou i jedinci, kterým nevadí žít v prostředí, které nemá pevný řád a je neupravené.

Existenční potřeba

Tato potřeba nám pomáhá dosáhnout v životě určitého cíle.

5.1 Hierarchie potřeb podle Maslowa

Hrabal (1989) ve své knize uvádí nejznámější rozdělení potřeb člověka, za kterou považuje Maslowovu teorii z roku 1947. Maslow je přesvědčen, že potřeby jedince se vyvíjejí postupně během jeho vývoje. Systém hierarchie potřeb vytvořil do schématu pyramidu. Základ této pyramidu tvoří nejdůležitější potřeby existence člověka, **potřeby fyziologické**. Pokud má jedinec uspokojeny tyto potřeby (jídlo, pití, teplo, použití WC...), mohou se začít projevovat **další potřeby: potřeba bezpečí, potřeba pozitivních vztahů, potřeby spojené s pocitem vlastních hodnot (potřeba výkonu, samostatnosti, prestiže, vlastní nepostradatelnosti) a potřeby rozvinutí vlastních schopností a potencialit (rozvoj poznání a vlastních kompetencí)**.

Maslow uvádí, že v případě nedostatečného uspokojování základních potřeb nemůže docházet k rozvoji potřeb ve vyšších stupních pyramidu. „V případě, že fyziologické potřeby nejsou v dětském věku dostatečně uspokojovány, orientuje se takový jedinec více na zabezpečení jejich uspokojení i v dospělosti, a to i v podmínkách, kdy nehrozí nebezpečí jejich frustrace.“ (Hrabal, 1989, s. 18) Totéž platí, i pokud je jedinec neustále psychicky nebo fyzicky ohrožován. Potom není připraven na vznik vyšších potřeb (např. pozitivních vztahů), protože se neustále snaží uspokojovat potřebu bezpečí.

Tento model potřeb považuje Havlíková (1998) za nejosvědčenější. Pro výuku orientovanou na žáka je velmi důležitý poznatek, že dítě musí mít uspokojeny nižší potřeby, aby mohly být aktivovány potřeby vyšší. Ve své knize uvádí možnosti, jak **ve školním prostředí** jednotlivé potřeby uspokojovat.

Začíná uspokojováním **fyziologických potřeb**:

- **potřeba pohybu** – zařazování relaxačních chviliek do vyučování, časté střídání činností, střídání pracovních míst (lavice, koberec, stát v kruhu), využívání různých pomůcek během přestávek (gymnastické míče, pingpongové stoly), možnost pobytu venku (zahrada, vycházka)
- **potřeba jídla a pití** – kvalitní strava ve školní jídelně, možnost výběru jídla, pitný režim, hygienické a nezávadné prostředí

Potřeby bezpečí a jistoty pomáhají uspokojovat:

- pravidla chování žáků ve třídě i mimo ni, při tvorbě je důležitá spolupráce žáků
- čestné chování učitele
- využívání různých forem hodnocení
- práce s chybou jako s pozitivním jevem
- včasné informování žáků o jakékoliv změně
- stabilita pracovních podmínek pro žáky

Potřeby sounáležitosti, lásky, potřeby někam patřit aktualizujeme u žáka tím, že:

- se podílí na výzdobě prostředí třídy a školy
- plní různé denní či vícedenní služby
- spolupracuje s ostatními žáky během skupinové či kooperativní výuky
- umožníme spoluúčast rodičů na vyučování

Potřeby seberealizace a sebeaktualizace uspokojujeme u žáka

- nabídkou dalšího vzdělávání (volnočasové aktivity, zájmové kroužky)
- možností účasti na školních akcích a soutěžích
- výstavou vlastních prací

Na semináři pro učitele s tématem „Orientace v potřebách dětí, které učím“ se Havlínová (1998) zabývala rozborem potřeb dítěte. Východiskem byla samotná praxe zúčastněných učitelů, kteří popisovali, jak se dítě chová, pokud u něj je nebo není daná potřeba uspokojena. Zároveň nacházeli možnosti, jak dítěti v případě nenaplnění potřeby pomoci.

Potřeba lásky

není uspokojena: dítě je nemluvné, uzavřené, samotářské, bývá agresivní, je závislé na sourozenci, žárlí

možnosti nápravy: učitel se zajímá o každé dítě, dává mu možnost spolupracovat s ostatními, zapojuje do aktivit všechny žáky

je uspokojena: dítě je klidné, vyrovnané, kooperuje, podporuje ostatní

Potřeba důležitosti

není uspokojena: dítě je nemluvné, nepřístupné, provokuje ostatní děti, je k nim hrubé,
je neposedné

možnosti nápravy: učitel se zajímá o každé dítě, dítě povzbuzuje, vyhledává situace,
v nichž může dítě vyniknout, toleruje jeho pracovní tempo, dává
možnosti řešení úkolů různých úrovní

je uspokojena: dítě je klidné, vyrovnané, komunikuje s okolím

Potřeba svobody:

není uspokojena: dítě je stísněné, uzavřené, má nízké sebevědomí, je hrubé k ostatním

možnosti nápravy: učitel připravuje podnětné prostředí, dává možnost volby, dítě
povzbuzuje, podněcuje ho k sebehodnocení, respektuje dítě jako
rovnocenného partnera

je uspokojena: dítě je přirozené, empatické, upřímné, odpovědné, nebojácné

Potřeba zábavy:

není uspokojena: dítě je znuděné, jeví známky únavy, je nepokojné

možnosti nápravy: učitel připravuje podnětné prostředí, uplatňuje svůj smysl pro humor,
střídá aktivity, zařazuje nové aktivity

je uspokojena: dítě je usměvavé, veselé, tvořivé, má dobrou náladu

5.2 Potřeby podle Hrabala

Hrabal, Man, Pavelková (1989, s. 32 - 83) se ve své knize zabývají motivací žáka v rámci učebního procesu. Uvádějí přehled potřeb, které jsou důležité pro učební činnosti žáků a které mohou být základem motivace k učení.

Potřeby poznávání

Jsou to funkční, sekundární potřeby, které jsou nejvíce rozvíjeny během školní docházky. K uspokojování těchto potřeb dochází nejen během samotné činnosti vzdělávání, ale i v závěru s dosaženými vědomostmi a dovednostmi. Je důležité žákovy potřeby udržovat pomocí něčeho „*nového, problémového, zajímavého*“, čehož učitel dosáhne poutavým předkládáním obsahu učiva, užitím metod integrované tematické výuky, problémového nebo projektového vyučování.

- **Potřeba smysluplného receptivního poznávání**
Souvisí s potřebou získávat nové poznatky. U žáků se ukazuje v podobě snahy o čerpání nových informací.
- **Potřeba vyhledávání a řešení problémů**
Tuto potřebu u žáků aktivujeme pomocí předkládání problémových situací.

Sociální potřeby

Již u malého dítěte můžeme pozorovat základní sociální potřeby, jeho potřebu mateřské lásky. Později se snaží „napodobovat“ své rodiče. S nástupem do školy se dítě orientuje na chování učitele, v kolektivu se snaží komunikovat s vrstevníky, spolupracovat, ale i vybudovávat si svou pozici. „*Dítě se začíná orientovat ve styku s vrstevníky buď více na partnerské, kooperativní vztahy, nebo více na takové vztahy, ve kterých je druhé dítě spíše než partnerem předmětem uplatňování sociálního vlivu.*“ (Hrabal, Man, Pavelková, 1984) V první části citace jde o potřebu pozitivních vztahů, ve druhé části o potřebu sociálního vlivu nebo potřebu prestiže.

- **Potřeba pozitivních vztahů (afílance) a obava z odmítnutí**
Je to potřeba mezilidských vztahů, potřeba lásky, potřeba kontaktu s okolím, potřeba dobrých vztahů, potřeba přátelství. V případě, že u žáka není opakovaně potřeba mezilidských vztahů uspokojována, může tato situace vést k obavě z odmítnutí.
- **Potřeba vlivu**
Tato potřeba se u žáků projevuje při spolupráci ve dvojicích či větších skupinách. Žák je schopen svým chováním a jednáním ovlivnit jiného žáka tak, že ten změní své původní chování nebo jednání.
- **Potřeba identifikace**
Je uspokojována osvojováním způsobů chování okolních lidí. Ve škole si dítě osvojuje vzorové chování učitele.

Výkonové potřeby

Tyto potřeby se týkají vlastního „já“ každého jedince. Jsou základem jeho chování, jednání a činností. Týkají se prosazování nebo naopak obrany vlastního „já“. *„Základ potřeby úspěšného výkonu vzniká častými, avšak přiměřenými požadavky na dítě, povzbuzováním k samostatnosti a k přesnosti výkonu.“* (Hrabal, 1989, s. 57)

- ***Potřeba kompetence***

Aktivací této potřeby směřuje dítě k tomu, aby v dané skupině dětí bylo tím, kdo „něco zná, něco umí“.

- ***Potřeba autonomie (samostatnosti)***

Dítě, které má ve škole neustále sociální vazby s ostatními spolužáky, s učiteli, má současně potřebu být samostatné, rozhodovat o svých činnostech.

- ***Potřeba úspěšného výkonu***

Potřeba, týkající se prosazování vlastního „já“, je u žáka aktivována vhodnými požadavky, přiměřenými nároky učitele a podporou jeho samostatnosti.

- ***Potřeba vyhnutí se neúspěchu***

Žák, který je dlouhodobě „pod tlakem“ nepřiměřených nároků, si vybuduje potřebu obrany vlastního „já“. Tato potřeba se projevuje nízkým sebevědomým dítěte, kdy dochází k podceňování vlastního výkonu.

6 UKÁZKA VYUČOVÁNÍ ORIENTOVANÉHO NA ŽÁKA

Z pojetí vyučování orientovaného na žáka zmíním **Integrovanou tematickou výuku**. Je založena na nalézání tématu, díky kterému děti splňují vzdělávací cíle. Téma výuky by mělo být aktuální, pro dítě zajímavé. Ukazuje nám možnost odchýlení od výuky ve 45 minutových výukových hodinách a v jednotlivých předmětech. Prostřednictvím zvoleného tématu se propojují jednotlivé předměty. (Krejčová, Kargerová, 2003)

Susan Kovalik (1995) popisuje ve své knize výuku řídicí se podmínkami, při kterých je lidský mozek schopen se učit. Na první místo řadí podmínku **nepřítomnosti ohrožení**, která dětem zajišťuje potřebu jistoty a bezpečí. Další z podmínek umožňujících dětem aktualizovat potřeby vedoucí k učení (potřeby poznávací, sociální a výkonové):

- Smysluplný obsah
- Možnost výběru
- Přiměřený čas
- Obohacené prostředí
- Okamžitá zpětná vazba
- Dokonalé zvládnutí
- Spolupráce

6.1 *Nepřítomnost ohrožení – důvěryhodné prostředí*

„ *Lidský mozek je závratně složitý ve svých strukturách, chemii, elektrických signálech a funkcích. Vidět ho rozdělený ve třech základních kusech je nepochybně nesmírným, avšak užitečným zjednodušením.*“ (Kovalik, 1995, s.33) Dr. Paul McLean ze státu Maryland přišel jako první s teorií, že si lidský mozek můžeme představit jako tři části, které se navzájem doplňují: mozkový kmen, limbický systém a mozková kůra.

Mozkový kmen řídí vrozené instinktivní chování. V případě nebezpečí (ohrožení života) mozek neukládá věci do paměti. **Limbický systém** je velmi důležitý pro základní biologické funkce. Řídí příjem potravy, spánek, tělesnou teplotu, chod srdce atd. **Mozková kůra** je ta část mozku, která nám umožňuje myslet, mluvit, řešit různé problémové úkoly, vytvářet si představy.

Je tedy velmi důležité, aby učitelé vytvořili pro žáky takové bezpečné prostředí, které uspokojí jejich *potřebu jistoty a bezpečí* a tím jim umožní neomezeně využívat funkci mozkové kůry.

6.1.1 **Vztahy**

Jedním z významných momentů žáka je první setkání. A to nejen setkání s učitelem a spolužáky, ale důležitý je i dojem, který v každém dítěti zanechá při prvním vstupu nejen útulná, ale i funkční učebna. Nástěnky by měly napovídat žákům témata, která je budou ve školním roce provázet. Je vhodné také žákům představit dovednosti, které čekají na žáky dané třídy (např. v podobě zavěšených papírových posterů). Nábytek by měl být vhodně uspořádán pro práci skupin, ale i pro individuální činnost, pro organizovanou i volnou činnost a pro společnou komunikaci. Tím se u žáků mohou aktivovat *potřeby sounáležitosti s prostředím třídy i potřeby jistoty a bezpečí*.

Kovalik doporučuje, aby ještě před prvním dnem učitel kontaktoval své žáky, např. zaslal pohlednici s pozvánkou do nové třídy. První den by se měly projevit osobní vztahy, učitel každého žáka přivítá, prohodí s ním několik slov, na lavicích by měli žáci najít své jmenovky.

6.1.2 Vedení třídy

Řídící styl a metody a formy práce, které učitel využívá, vytvářejí interakci mezi učitelem a žákem. Učitel by měl vycítit podle reakcí žáků, zda jsou v napětí, zda se nudí, zda je vyvedl z rovnováhy nebo zda mezi nimi navzájem panuje důvěra, která umožňuje při výuce plně využívat zájmu žáků.

Je velmi důležité, aby se žáci zapojili do plánování výuky. Čím větší bude jejich podíl na výuce, tím větší bude jejich nadšení plnit úkoly nebo řešit problémová zadání.

Jedna ze zásadních věcí, které ovlivňují bezproblémové vedení třídy, je důslednost. Každý žák by měl znát různé postupy, kterými se má řídit během vyučování (např. zadávání domácích úkolů, používání pomůcek, chování při práci ve skupině, kdy mají žáci přestávku). Všechny postupy by měli žáci nejen slyšet, ale měly by být i v písemné formě. Tím je všem žákům umožněno se kdykoliv na daná pravidla podívat, přečíst si je či vyhledat potřebné údaje, což aktivuje u žáků *potřeby jistoty a stálosti*.

6.1.3 Pravidla soužití

Pravidla soužití jsou vlastně pravidla chování, která by podle Kovalík (1995, s. 37) měla obsahovat tyto pojmy:

- *Důvěra*
- *Pravdivost*
- *Aktivní naslouchání*
- *Respekt (neshazovat)*
- *Výkon k osobnímu maximu*

Dodržování těchto pravidel by mělo být samozřejmostí nejen ve škole, ale především v běžném životě. Je tak uspokojována *potřeba jistoty a bezpečí*. Žáci se těmto pravidlům mohou učit pomocí vzorových příkladů, které jim učitel vhodně připraví k řešení. Tím se u žáka může aktualizovat *potřeba identifikace*.

Zvládnutí těchto dovedností je pro výuku stejně důležité jako samotné „učení“.

Atmosféra **důvěry** by měla být ve třídě nastavena chováním učitele tak, aby všem žákům umožňovala „hledat pomoc, ptát se, zvládat obtížné situace a vůbec těšit se na školu“. (Kovalík, 1995, str. 38) **Pravdivost** je základním kamenem vztahů ve třídě.

Každý potřebuje vědět, jak je na tom v očích ostatních, co od nich může očekávat. Dovednost **naslouchat** je pro děti velmi složitá. Znamená nejen „slyšet“, ale při naslouchání používat i oči a srdce a plně se soustředit. Toho učitel docílí, pokud svůj mluvený přednes vždy dobře promyslí.

Vzájemné vztahy by měly být nastaveny tak, aby se žádný žák daného kolektivu nemusel obávat „**shazování**“. Nikdo by se neměl snažit ovládat chování ostatních, prosazovat se na úkor jiných, posmívat se a jakýmkoliv způsobem nabourávat kladné vztahy. K dosahování **osobního maxima** využila Kovalik (1995) pojem „*životní dovednosti*“. Seznam těchto dovedností by měl být na viditelném místě tak, aby si každý mohl sám sledovat a hodnotit své výkony, což u dětí vede k aktivizaci **potřeby úspěšného výkonu**. Seznam obsahuje tyto dovednosti: čestnost, iniciativa, pružnost, vytrvalost, organizování, smysl pro humor, úsilí, zdravý rozum, řešení problému, odpovědnost, trpělivost, přátelství, zvědavost, spolupráce a starostlivost. S těmito dovednostmi by měl aktivně pracovat nejen učitel, ale i žáci, kteří např. při zadání řešení problému mohou vymyslet, které z dovedností budou při práci potřebovat. Umožňuje to uspokojování **potřeby vyhledávání a řešení problému**.

6.2 *Smysluplný obsah*

„Smysluplný obsah je nejmocnější mozkově kompatibilní složkou. Noří se hluboko do oblasti vnitřní motivace žáka a poskytuje cíl pro každý aktivní mozek, využívá jeho pozornost a usměrňuje jeho schopnosti.“ (Kovalik, 1995, s. 45)

Při vybírání **smysluplného obsahu** učiteli pomůže několik faktorů: obsah by měl odpovídat zkušenostem žáků, jejich věku, měl by vycházet ze skutečného života, být dostatečně bohatý, tvořivý a vytvářet citové spojení mezi učitelem a žáky, které vytváří podmínky pro **potřeby *smysluplného receptivního poznávání***.

6.3 Možnost výběru

Ve třídě jsou děti přibližně stejného věku, ale přesto je každý jiný. Tím, že učitel nabízí žákům různé způsoby řešení daných úkolů, může si každý volit tu „svou“ cestu, kde se uplatňuje **potřeba samostatnosti a potřeba řešení problémů**. „*Již před více než 100 lety rozpoznala Marie Montessoriová mocný pud učit se, který je ve všech dětech. Základem jejího modelu vzdělávání je přesvědčení, že žák je schopen vybrat si a že učení samo musí být skutečně zajímavé.*“ (Kovalik, 1995, s. 60)

Možností výběru by měl každý učitel také akceptovat typy inteligence svých žáků a jejich různorodá nadání:

- ✓ logicko-matematicky nadané děti
- ✓ jazykově nadané děti
- ✓ děti nadané prostorovou orientací
- ✓ děti s dobrou tělesně pohybovou inteligencí
- ✓ hudebně nadané děti
- ✓ intrapersonálně nadané děti
- ✓ interpersonálně nadané děti

6.4 Přiměřený čas

Při plánování výuky není nutné si přesně na minutu vše plánovat. Hodina by měla „žít vlastním životem“. Učitel by měl ke svým cílům umět využít různých momentů a chvil, kdy žáky cokoliv upoutá a zaujme, což vede k uspokojování **potřeb smysluplného receptivního poznání**.

Učení probíhá ve dvou fázích. Nejdříve mozek musí rozpoznat vzorové schéma a následně pomocí mentálního programu je dítě schopno se něčemu naučit. Je tedy vhodné kromě dostatečného času vždy zařadit do plánu opakování, které u dětí nastartuje vzorová schémata.

6.5 *Obohacené prostředí*

„Obohacené prostředí je takové prostředí, které uvede do bdělosti celý nervový systém, který jej podněcuje, uspokojuje naši zvědavost, je schopné zodpovědět mnoho otázek a zadat jich ještě mnohem víc.“ (Kovalík, 1995, s. 77)

Pomocí různých podnětných prvků je mozek schopen lépe a rychleji vyhledat vzorová schémata, která napomáhají vytvořit mentální program, který žáci dokážou využít ve skutečném životě. Uspokojování **poznávacích potřeb (potřeba smysluplného receptivního poznání, potřeba vyhledávání a řešení problémů)** učitel umožňuje žákům tím, že se zaměří na to, aby prostředí mohli žáci vnímat všemi smysly, což například učebnice a nástěnné obrazy zcela vylučují. Prostředí má vycházet z reality, knihy a obrázky jsou jen doplněk. V každé třídě má být dobře vybavená knihovna odbornými knihami, slovníky, encyklopediemi, aktuální nástěnky a výstavky a důležité je i udržování pořádku. Nepořádek by mohl působit rušivým dojmem.

6.6 *Spolupráce*

Učitel vytváří podmínky při plnění daných úkolů tak, aby spolupráce byla dovedností, díky které žáci ve skupině společně dosáhnou cíle. Skutečná spolupráce je navozena vždy tak, že žáci neplní každý shodnou úlohu, ale řeší jeden společný úkol se společným cílem, což umožňuje žákům uspokojovat **potřebu úspěšného výkonu a potřebu vlivu**. Žáci mohou mít své domovské skupiny, ve které se žáci denně stýkají. Jsou to skupiny různorodé, s ideálním počtem 4 – 5 žáků. Na krátkodobé činnosti je vhodné skupinky měnit např. podle daných dovedností, jsou to skupiny krátkodobé a účelové. Při tvoření se učitel snaží měnit skupiny tak, aby se vždy zúčastnili i žáci s nízkým sociálním začleněním. Dané skupiny mají pro žáky představovat způsob, jak fungují lidé v reálném světě.

6.7 *Okamžitá zpětná vazba*

Okamžitá zpětná vazba je v procesu učení velmi důležitá. Během svého života se se zpětnou vazbou setkáváme na každém kroku, když učíme děti mluvit, hned je opravujeme. Když se učíme nějakou hru nebo se věnujeme sportu, vždycky nás někdo

upozorní na to, co děláme dobře a co chybně. Zpětná vazba je pro nás velmi důležitá. Dává nám signál, zda se blížíme k úspěšnému zvládnutí dané činnosti.

Jedinou výjimku tvoří školy! Když žáci vypracují zadaný úkol, často je uskutečněno jeho vyhodnocení pozdě nebo je nedostačující. K dokonalému zvládnutí je potřebné patřičné hodnocení, které žákovi umožní najít a neustále si ověřovat správný *mentální program*.

Důležitá je také zpětná vazba žáků. Během skupinové práce by měl každý žák mít možnost se vyjádřit k obsahu i procesu. Učí se tím analyzovat nejen činnost celé skupiny, ale především svou vlastní práci. Hodnotit musíme to, co má nějakou hodnotu, daný produkt by měl mít hodnotu nejen pro učitele, ale hlavně pro žáka, u kterého se díky vhodnému hodnocení uspokojují *potřeby sebedůvěry a sebeúcty*.

6.8 Dokonalé zvládnutí

Nedokonalost nás obklopuje na každém kroku. Akceptujeme ji jako normu. A škola je vlastně počátek nedokonalosti. Učitel má nízká očekávání, která se pak odráží na dovednostech žáků. Při klasifikaci *známka 4* vyjadřuje *dostatečně* vykonanou práci. Ale pokud letíme letadlem, určitě spoléháme na to, že letadlo je sestaveno na plných 100%!

Při nastaveném systému hodnocení známkou doporučuje Kovalík (2005) spíše zavést přístup „splňuje – nespĺňuje“. Tento způsob je nejvíce založený na evaluaci činností co nejvíc se blížící skutečnému životu.

PRAKTICKÁ ČÁST

7 CÍLE VÝZKUMNÉ SONDY

7.1 *Cíle vědeckého výzkumu*

V teoretické části jsem s oporou o odbornou literaturu popsala pojetí vyučování orientovaného na žáka. Dále jsem se zaměřila na podrobnou charakteristiku žáka na počátku školní docházky. Zabývala jsem se potřebami žáků při nástupu do první třídy a prostředky, díky kterým potřeby u žáků vhodně aktivujeme. V praktické části s oporou zjišťuji, zda jsou na naší škole v období před nástupem do první třídy a v prvním pololetí 1. třídy uspokojovány potřeby žáků vedoucí k učení.

Cíle vědeckého výzkumu:

- 1) Na základě vlastních pedagogických zkušeností, ŠVP naší školy a vyhodnocení dotazníků určených pro učitele 1. tříd vytvořím metodický materiál, který bude obsahovat projekty, akce a aktivity vedoucí k uspokojování základních potřeb žáků v období těsně před nástupem do 1. třídy a během 1. pololetí 1. třídy. Tento materiál může být inspirací nejen budoucím učitelům.
- 2) Na základě dotazníků pro učitele a mé vlastní reflexe a sebereflexe vyhodnotím data, díky kterým zjistím, jaké potřeby jsou u žáků uspokojovány při jednotlivých činnostech v daných časových obdobích.
- 3) Na základě dotazníků zjistím, jaké činnosti jsou v období na počátku 1. třídy vhodné pro uspokojování potřeby bezpečí a jistoty, která je jednou ze základních potřeb pro individuální rozvoj každé žáka.
- 4) Na základě dotazníku určím, zda všichni učitelé sledovaného vzorku umožňují žákům 1. ročníku uspokojovat všechny potřeby tak, aby žák byl schopen učit se.

7.2 Výzkumné otázky

- 1) Jaké potřeby žáků podle Hrabala a Havlínové se může dařit aktivovat pomocí mnou vytvořeného metodického materiálu aktivit a projektů naší školy pro období zápisu do 1. třídy až do konce 1. pololetí 1. třídy?
- 2) Jaké činnosti zaměřené na uspokojování potřeby jistoty a bezpečí převažují na naší škole v období před nástupem do první třídy a na počátku 1. třídy (září – listopad)?
- 3) Jakým způsobem a do jaké míry umožňují všichni učitelé zkoumaného vzorku žákům 1. ročníku uspokojovat potřeby, které vedou k podpoře dítěte učit se?

7.3 Popis výzkumného vzorku

Učitelé

Na naší škole je třídnictví v 1. – 5. ročníků rozděleno tak, že učitelé 1. ročníků vedou své žáky až do konce 3. ročníků, kde předávají své třídy druhé skupině vyučujících, kteří se stávají třídními učiteli v období 4. a 5. ročníku.

Z tohoto důvodu se respondenty mého dotazníků stali třídní učitelé 1., 2. a 3. ročníků školního roku 2011/2012, kteří mají zkušenosti s vedením školní třídy na počátku školní docházky.

Cíle mého výzkumu se zaměřují na třídní učitele současných 1. ročníků a třídní učitele, kteří se v průběhu 3 let stávají třídními učiteli v 1. ročnících.

Charakteristika školy

Výzkum probíhal ve škole, kde učím od počátku školního roku 1998/1999. Školní vzdělávací program naší Základní školy a Mateřské školy Kladno, Norská 2633 uvádí, že škola byla slavnostně otevřena v roce 1983 jako nejmodernější škola v Kladně. Je umístěna v sídlišti na konci Kladna, nedaleko lesoparku Bažantnice.

V současné době je škola plně organizovanou městskou školou, jejíž součástí je od školního roku 2005-2006 odloučené pracoviště mateřské školy a pracoviště ZŠ Montessori pro žáky 1. – 5. ročníku.

Klima školy je příznivé, vládnou zde partnerské vztahy. Snažíme se být školou otevřenou rodičům, žákům, učitelům, zaměstnancům a příznivcům školy. Naším cílem je dosáhnout toho, aby všichni žáci vnímali školu jako bezpečné prostředí, kde budou rádi

pobývat a kam se budou s důvěrou vracet. Postupně vytváříme ze školy místo aktivního a radostného poznávání, kde jsou plně respektovány individuální zvláštnosti každého dítěte. Základem je partnerský vztah mezi žáky a učiteli. Děti se učí rozumět sobě i druhým, spolupracovat, naslouchat názorům druhých, umět vyjádřit vlastní názor, umět se orientovat v množství informací, které jsou jim denně předkládány školou i médii.

Školní vzdělávání ve škole probíhá podle vlastního vzdělávacího programu Otevřená škola. Základem výchovných a vzdělávacích strategií je způsob učení, který se staví na osobních předpokladech každého žáka a učitele. Používané metody by měly být pro žáky zajímavé a motivující. Součástí běžné výuky jsou skupinové práce žáků. Do výuky jsou zařazovány metody projektového vyučování. Škola je zařazena do vzdělávacího programu Začít spolu a využívá metod Kritického myšlení.

Součástí nabídky školy jsou víkendové sobotní a odpolední aktivity, seznamovací akce pro budoucí prvňáčky a jejich rodiče.

Třídy 1. ročníku jsou útulné, barevné pracovny vybavené novým, příp. renovovaným nábytkem. Klima každé třídy je podpořeno vystavenými pracemi dětí, hracími koutky, koberci, portfólii žáků.

7.4 Použité metody

Při kvalitativním výzkumu jsem použila empirické metody pedagogického výzkumu: *metodu dotazníku a sběr a vytvoření dat výukových aktivit, jejich realizace a následná reflexe.*

Vzhledem k mé dlouhodobé praxi na této škole jsem doplnila výzkum *vlastní reflexí a sebereflexí.*

Dotazník

Pro svůj výzkum jsem zvolila nestrukturovaný dotazník (příloha č. 1) s otevřenými otázkami (Skutil, 2011), což mi umožní získat od respondentů i nové, mně neznámé informace.

Cíle dotazníku:

- zjištění faktografických údajů zkoumaného vzorku
- sběr dat pro vytvoření výukového materiálu
- sledovat, jaké činnosti vedou k uspokojování potřeb u žáků na počátku školní docházky
- sledovat, jaké potřeby jsou upokořovány u žáků během jednotlivých činností

8 ANALÝZA DOTAZNÍKU PRO UČITELE

8.1 Vymezení otázek

Odpovědi na *otázky č. 1 – č. 4* mi pomáhají vytvořit charakteristiku respondentů, jejich pohlaví, délku praxe, průměrný počet žáků ve třídě a výukové programy, které využívají během své výuky v 1. třídě.

1. Jste muž žena.

2. Délka pedagogické praxe 5 let 6-10 let 11-19 let 20 a více

3. Průměrný počet žáků v 1. třídě:

4. Jaké výukové programy využíváte ve Vaší výuce (Začít spolu, Kritické myšlení...)?

Otázky č. 5 a č. 6 směřují do období půl roku před nástupem dítěte do první třídy. Cílem těchto otázek je zamyslet se nad významem a přínosem akcí, které naše škola pro tyto děti každoročně připravuje. Zároveň jsem tím sledovala možnost aktivace potřeb jistoty a bezpečí, která podle Kovalík (viz kapitola 6.1) zajišťuje u dítěte základní podmínku učení – nepřítomnost ohrožení. Akce uvedené v odpovědích budou součástí metodického materiálu. Pod každou otázkou jsou označeny potřeby, které byly sledovány v odpovědích učitelů.

5. Která akce pořádaná naší školou v období před nástupem žáků do 1. třídy je podle Vás pro budoucí prvňáčky přínosem a proč?

fyziologické potřeby – p. pohybu, potřeby jistoty a bezpečí, p. poznávací (možnost jejich aktivace ve školním prostředí již před vstupem do 1. třídy?)

6. Vyberte 3 akce pořádané naší školou v období před nástupem žáků do 1. třídy, kterých jste se osobně zúčastnili. Napište, jak tyto akce pomáhají žákům na počátku školní docházky.

fyziologické potřeby – p. pohybu, potřeby jistoty a bezpečí, p. poznávací (možnost jejich aktivace ve školním prostředí již před vstupem do 1. třídy?)

Otázky č. 7 až 14 se již týkaly období 1. pololetí 1. třídy. V otázkách č. 7 – 12 je mým cílem zjišťovat, zda se na naší škole aktivují u dětí potřeby podle Hrabala (viz kapitola č. 5.2) a podle Havlínové (viz kapitola č. 5.1), vedoucí ve školním prostředí

žáky k učení. Pod každou otázkou jsou označeny potřeby, které byly sledovány v odpovědích učitelů.

7. Má žák možnost se kdykoliv během vyučování napít a dojit si na WC?

p. potřeba tekutin, p. vyměšování

8. Jak tráví čas vaši žáci během přestávek? Mají možnost využívat nějaké pomůcky?

p. pohybu

9. Vytváříte s žáky pravidla chování? Pokud ano, napište prosím, jakým způsobem.

p. jistoty a bezpečí, p. pozitivních vztahů, p. identifikace

10. Jaké hodnocení používáte v prvním půl roce docházky žáků do školy?

p. bezpečí a jistoty, p. seberealizace, p. úspěšného výkonu, p. být přijímán – okamžitá zpětná vazba

11. Využíváte kooperativní formu práce? V čem vidíte u dětí v prvním půl roce docházky její smysl?

p. sounáležitosti

12. Má žák v průběhu kooperativních forem práce možnost výběru úkolů? V jakých jiných situacích dostává žák možnost volby?

p. vlivu

Ke sběru dat do metodického materiálu použijí **otázky č. 13 a 14**, kde respondenti popíší některé seznamovací a učební aktivity, které s dětmi v daném období používají. Pod každou otázkou jsou označeny potřeby, které byly sledovány v odpovědích učitelů.

13. Charakterizujte 1 seznamovací činnost, kterou provádíte s žáky na počátku školní docházky.

p. jistoty a bezpečí, p. lásky, p. sounáležitosti, p. pozitivních vztahů

14. Která učební činnost používaná v tomto období je u Vašich žáků oblíbená?

Činnost prosím charakterizujte.

p. poznávací, p. sounáležitosti, p. úspěšného výkonu

8.2 Analýza otázek č. 1 – č. 4

Všichni respondenti jsou ženy. Jejich pedagogická praxe se nejčastěji (5x) pohybuje v období 21 – 25 let, ostatní rozsah praxe se objevil vždy jedenkrát (méně než 20 let, 26-30 let, více než 30 let). Průměrný počet žáků ve třídě uvádějí všechny dotazované v rozmezí 21-25 žáků.

Ve všech odpovědích na otázku týkající se využívaných výukových programů se objevuje program Začít spolu, dále převažovalo Kritické myšlení (5x). 2krát dotazované označují vzdělávací program Otevřená škola, 1krát prvky Montessori, Tvořivá škola, Projektové vyučování, Integrovaná tématická výuka a Zážitková pedagogika (výlety, projekty).

8.3 Analýza otázek č. 5 – 6

8.3.1 Otázka č. 5

5. Která akce pořádaná naší školou v období před nástupem žáků do 1. třídy je podle Vás pro budoucí prvňáčky přínosem a proč?

Většina dotazovaných (7) označuje jako nejpřínosnější celodenní akci pro předškoláky a rodiče „*Ve škole je blaze*“. Nejčastějším přínosem pro prvňáčky je uváděno seznámení se hravou formou s prostředím školy za přítomnosti rodičů (5krát), neformální seznámení žáků a rodičů s paní učitelkou včetně pracovního kontaktu (3krát) a seznámení se se svými spolužáky (3krát). Následuje případné odstranění strachu (2krát), ostychu (1krát) a stresu (1krát) dítěte. Další důvody jsou zmiňovány 2krát: „rozkoukání se“ v prostředí třídy a určení svého „místa“, kde na prvňáčka bude ráno 1.9. čekat jeho oblíbená hračka. Ostatní důvody jsou zastoupeny samostatně: pestrost činností zábavnou formou a generálka „na školu“

Jedna dotazovaná označuje „*Návštěvu předškoláků v hodinách*“. Přínos pro předškoláka přímo ocitují: „*Předškolákům umožní přímé vřazení dítěte do výuky v 1. třídě. Zkusí si, jak se mají chovat v hodině, případně si vyzkouší nějakou činnost, ověří se některou z vědomostí, seznámí se s prostředím školy.*“ Jedna dotazovaná volí do odpovědi 2 akce: již zmiňované „*Ve škole je blaze*“ a „*Vřazování prvňáčků*“, což je slavnostní akce v závěru školního roku, která dětem přináší vědomí důležitosti období školáka.

Komentář k výsledku ot. č. 5

Touto otázkou jsem sledovala uspokojování fyziologických potřeb (potřeba pohybu), potřeb jistoty a bezpečí, popř. aktivaci poznávacích potřeb, které se váží přímo ke školnímu prostředí a vedou ke schopnosti žáka učit se. Většina (7) dotazovaných uvedla akci „**Ve škole je blaze**“. Z odpovědí vyplývá, že *fyziologické potřeby (pohyb)* jsou během této akce aktivovány pestrostí pohybových činností, které jsou dětem předkládá zábavnou formou. Největším přínosem se však pro budoucí prvňáčky ukazuje seznámení se s prostředím školy a třídy, s budoucími spolužáky, s paní učitelkou, což vede k odstraňování ostychu, strachu ze změny, snížení stresu dítěte a tím k plnění základní podmínky – *nepřítomnost ohrožení*, při které je mozek schopen učit se. Díky splnění této podmínky je učitel schopen později u žáků aktivovat potřeby vedoucí k učení.

Jedna dotazovaná uvedla „**Návštěvu předškoláků v hodinách**“, během které se budoucí školáci aktivně zúčastňují výuky. Mají zde možnost vyzkoušet si nějaké činnosti, které jim v poutavé formě předkládá paní učitelka společně s prvňáčky. Tím se u nich může aktivovat poznávací potřeba – *potřeba smysluplného receptivního poznání*.

Jedna z odpovědí obsahovala dvě akce: „**Vřazování prvňáčků**“ a již zmíněná „**Ve škole je blaze**“. První jmenovaná akce u budoucích žáků může aktivovat *potřebu sounáležitosti a potřebu pozitivních vztahů* (viz Vlastní komentář k výsledku ot. č. 5).

Vlastní komentář k výsledku ot. č. 5

U této otázky jsem očekávala výsledek podobný tomu, který jsem popsala. Sama považuji v tomto období dítěte za nejdůležitější právě akci „**Ve škole je blaze**“, která díky jednotlivým činnostem a také vhodnému časovému zařazení (vždy 31.8.), u dětí může uspokojovat potřeby jmenované v předešlém komentáři. Proto jsem podrobný metodický popis této akce zařadila do metodického materiálu, který je součástí diplomové práce.

„**Vřazování prvňáčků**“ se koná vždy poslední červnové odpoledne před slavnostním rozdáváním vysvědčení. Kromě budoucích prvňáčků a jejich blízkých se této akce zúčastňují všichni žáci 9. ročníků se svými rodiči a kamarády a jejich třídní učitelé. Nastává okamžik, kdy se „devátáci“ loučí se svou školou a pomyslnou štafetu v podobě velkých písmen tříd (A, B, C) předávají právě nastupujícím prvňáčkům. Každý žáček už od této chvíle ví, kdo je jeho třídní učitelka a poznává své spolužáky, s kterými se od začátku školního roku bude denně setkávat.

8.3.2 Otázka č. 6

6. Vyberte 3 akce pořádané naší školou v období před nástupem žáků do 1. třídy, kterých jste se osobně zúčastnili. Napište, jak tyto akce pomáhají žákům na počátku školní docházky.

Odpovědi dotazovaných obsahují nejčastěji (7krát) opět akci „*Ve škole je blaze*“. V porovnání s vyhodnocením odpovědí otázky č. 5 jsou důvody zařazení této akce téměř totožné. Liší se zde pouze konkrétně popsané prostory školy (třída, chodba, jídelna, školní družina, WC) a osoby, s kterými se dítě ve škole bude potkávat (paní učitelky, paní vychovatelky, paní kuchařky, paní zástupkyně, spolužáci, rodiče ostatních spolužáků).

Stejně zastoupení (7krát) má „*Sobotní cvičení prvňáčků a předškoláků s rodiči*“. Podle dotazovaných zde děti v doprovodu rodičů poznají prostředí školy v poutavé podobě (cvičení, pohyb), nové kamarády a některé vyučující. Vyzkouší si cvičení a zasoutěží si. V jedné odpovědi se zde objevila i motivace (těší se potom do školy).

„*Slavnost vyřazování deváťáků a vřazování prvňáčků*“ bylo v dotaznících uvedeno 5 krát.. Uvedené důvody zahrnují seznámení s paní učitelkou a se spolužáky, podpora pocitu sounáležitosti (někam patřit) a hrdosti, symbolika (nahrazují vyřazené deváťáky). Jednu dotazovanou budu přímo citovat: „*Slavnost v červnu, kde dáme budoucím prvňáčkům pocítit, že jsou důležití, že se s nimi počítá.*“

Dvakrát byla uvedena „*Návštěva mateřské školy v prvních třídách*“ s důvodem motivace budoucího žáka a setkání se svými staršími kamarády.

Jedenkrát byly zastoupeny akce:

„*Pískání pro předškoláky*“ – děti si mohou vyzkoušet hru na flétnu a zvažít, zda by pro ně byl vhodný výběr tohoto zájmového kroužku

„*Zápis do 1. tříd*“ – děti poznají další části školy a cestou plní úkoly na různých stanovištích, poznají své schopnosti

„*Den otevřených dveří*“ – návštěva dětí s rodiči, prohlídka školy

Komentář k výsledkům ot. č. 6

Největší pozornost byla opět věnována „**Ve škole je blaze**“, jejíž příprava a realizace je součástí metodického materiálu. Dále z odpovědí vychází pozitivně hodnocená akce „**Sobotní cvičení prvňáčků a předškoláků s rodiči**“, která je také součástí metodického materiálu. Žáci i předškoláci uspokojují v průběhu cvičení zábavnou formou *potřebu pohybu* (fyziologické potřeby). Děti se v přítomnosti svých rodičů a sourozenců seznamují s prostředím školy, novými lidmi. Pokud dítě se svými blízkými akce připravené pro předškoláky navštěvuje pravidelně a ve škole je tedy již poněkolkáté, může se tak aktivovat *potřeba bezpečí a jistoty*.

Slavnost vyřazování devátáků a vřazování prvňáčků je u budoucích prvňáčků cestou k uspokojení *potřeby sounáležitosti a potřeby příslušnosti ke kolektivu třídy*. (viz komentář ot. č. 5)

Návštěva dětí z mateřské školy v prvních třídách jim dává možnost setkat se se svými staršími kamarády, kteří jsou již prvňáčky. Tato situace může u dětí aktivovat *potřebu identifikace*.

Každoroční **zápis do 1. tříd** umožní budoucím prvňáčkům nejen poznávání nového prostředí (*potřeba bezpečí a jistoty*), ale také ověření si svých schopností a dovedností.

Můj komentář k ot. č. 6

V dotaznících respondenti označují všechny důležité akce a aktivity, které naše škola pro budoucí prvňáčky a jejich rodiče připravuje. Já bych kromě „**Ve škole je blaze**“ uvedla především „**Zápis žáků do 1. tříd**“ a „**Sobotní cvičení prvňáčků a předškoláků s rodiči**“ (viz komentář ot. č. 5.) . Obě akce a jejich metodický postup jsem uvedla v metodické příloze.

Zápis žáků do 1. tříd považuji za důležitou, pro budoucího prvňáčka slavnostní akci. Zde si mohou během zábavných aktivit zaměřených na zjišťování školní zralosti dítěte ověřovat své dosavadní schopnosti, znalosti a dovednosti.

8.4 Analýza otázek č. 7 – 12

8.4.1 Otázka č. 7

7. Má žák možnost se kdykoliv během vyučování napít a dojít si na WC?

Shodné podmínky pro možnost pití a použití WC určuje 5 respondentů:

1 odpověď je jednoznačná (ANO). Ostatní 4 odpovědi jsou také pozitivní, ale zároveň určují nějakou podmínku:

- nikoliv bezprostředně po zvonění
- pouze 1x za hodinu (pokud nemá zdravotní potvrzení)
- pokud nenarušuje práci, nesmí to přerůst ve zlovyk
- máme stanovená pravidla – po dokončení práce (relaxační chvilky), kdykoliv pouze děti se zdravotními obtížemi

Ostatní 3 dotazované uvádějí rozdílné podmínky pro využití WC a pití. Dvakrát se v případě možnosti „napít se“ objevuje ANO. Jedenkrát je uvedeno: *pijí pouze v případě kašle, selhání hlasu, škytání, popř. po návratu z TV, kdy pijí všichni.*

Možnost kdykoliv využít WC byla dvakrát uvedena jako výjimečná (děti mají využívat přestávek) a jedenkrát pouze v nutných případech.

Komentář k ot. č. 7

Smyslem této otázky bylo získat informaci o tom, zda žáci v 1. třídě mají možnost kdykoliv uspokojovat fyziologické potřeby – potřeba pití a využití WC. Z odpovědí plyne, že pouze v jedné z osmi tříd mohou děti bez jakýchkoliv podmínek tyto fyziologické potřeby uspokojovat. Ve zbylých třídách jsou tyto potřeby uspokojovány za již uvedených stanovených podmínek.

Můj komentář k ot. č. 7

Odpověďmi jsem překvapena. Předpokládala jsem, že všechny děti budou mít možnost se kdykoliv napít. Co se týče použití WC, dané podmínky pravděpodobně souvisí s bezpečností dětí, kdy v naší škole jsou první třídy umístěny v patře, kde se děti během výuky pohybují samostatně bez dozoru. V mé třídě tento problém řeším stanovením

pravidel, které by děti měly respektovat, na počátku školní docházky nechávám např. otevřené dveře od učebny nebo žáci chodí na WC ve dvojicích s kamarádem.

8.4.2 Otázka č. 8

8. Jak tráví čas vaši žáci během přestávek? Mají možnost využívat nějaké pomůcky?

Z dotazníků vyplývá, že žáci mají možnost trávit přestávku v učebně, na chodbě, ve venkovních prostorách školy (atrium - zapsáno 3x), v druhé části budovy (krámk s občerstvením), popř. mají možnost navštěvovat své kamarády ve vyšších ročnících.

V odpovědích jednoznačně převládaly pomůcky určené na chodbu pro *sportovní využití*: míče a basketbalové koše (5x), skákací míče (3x), fotbálek (2x), stůl na ping-pong (2x), švihadla (2x), obruče (1x), kuželky (1x)

Pomůcky určené *pro využití ve třídě*:

koberec pro relaxaci (3x), koberec s pexesem (2x), stavebnice (4x), lego (4x), společenské hry (2x), papíry na malování (2x), knihy (2x), časopisy (2x), karty (1x), pexeso (1x), plyšové hračky (1x)

Během přestávek žáci podle dotazníků mají možnost využít WC (2x), svačí (2x), plní služby žákovské samosprávy, připravují se na následující hodinu, relaxují, povídají si, běhají po třídě i po chodbě a někdy si i ubližují.

Komentář k ot. č. 8

Cílem této otázky bylo zjištění uspokojování **potřeby pohybu** žáků během přestávek. Z odpovědí vyplývá, že žáci mají pestrý výběr činností, pomůcek i prostor, kde přestávku mohou trávit. V případě vhodného počasí mají žáci možnost velkou přestávku trávit venku v atriu školy.

Jednotlivé činnosti mohou u dětí aktivovat i jiné potřeby:

Potřeba smysluplného receptivního poznávání – knihy, časopisy, společenské hry

Potřeba vyhledávání a řešení problémů – společenské hry, časopisy (křížovky, hádanky...)

Potřeba pozitivních vztahů (afilace) a obava z odmítnutí, potřeba vlivu, potřeba kompetence – při využití sportovních pomůcek ve dvojicích či větší skupině (míče, fotbálek, ping-pong, kuželky), při jiných aktivitách (relaxace, koberec s pexesem, společenské hry, lego, stavebnice), v rámci návštěv kamarádů v jiných třídách a jiných ročnících

Potřeba samostatnosti – rozhodování o svých činnostech

Potřeba sounáležitosti - plní různé denní či vícedenní služby

Potřeba svobody - dává možnost volby

Potřeba zábavy - učitel připravuje podnětné prostředí

Můj komentář k ot. č. 8

Touto otázkou jsem původně sledovala pouze uspokojování potřeby pohybu. Třídní učitelé se snaží předcházet různým sporům, hádkám a neshodám právě pomocí různorodé nabídky činností, ve které si určitě každý najde „to své“. Všechny třídy mají velmi shodné možnosti, jak trávit přestávky. Jak ukazují odpovědi, rozmanitá nabídka činností během přestávek umožňuje uspokojovat a aktivovat velké množství potřeb spojených s výchovně-vzdělávacím procesem (viz Komentář k ot. č. 8).

8.4.3 Otázka č. 9

9. Vytváříte s žáky pravidla chování? Pokud ano, napište prosím, jakým způsobem.

Všechny dotázané vytvářejí s žáky hned na počátku první třídy pravidla chování. Vzhledem k různorodým postupům si dovoluji jednotlivé odpovědi citovat:

„Ano, žáci si pravidla vyvozují a postupně další do seznamu doplňují.“

„Ač mám pravidla připravená (nesmí jich být moc a musí to být ta nejdůležitější), společně je dáváme dohromady a já zapíšu opravdu jen ta hlavní, přičemž vysvětlím, že ta další jsou třeba v jednom hlavním pravidle zahrnuta.“

„Základní pravidla jim řeknu. Když nám nefunguje, sedneme si na koberec a mluvíme o tom. Formulujeme pravidlo tak, aby s ním všichni souhlasili, pak to všichni podepíší a vyvěsíme to.“

„Ano, na základě návrhů dětí. Učitelka návrhy koriguje (popř. po vysvětlení žákům upraví) a zapisuje je na nástěnku, kde zůstanou. Žáci se mohou podepsat.“

„Během září, října tvoříme jakési „desatero“ správného chování žáků ve třídě, na chodbě i v dalších prostorách. Je možné další body postupně doplnit – pokud se děti shodnou.“

„Ano, na začátku školního roku si při probírání školního řádu žáci sami říkají, jak se mají/nemají chovat, vše sepíšeme.“

„Ano, na začátku školního roku se společně posadíme na koberci, děti ve skupinkách zapisují návrhy, potom společně vybíráme a zapisujeme. Pravidla pak visí ve třídě.“

„Ano. Obvykle jen v první třídě při adaptaci na školní prostředí. Postupně doplňujeme po celé tři roky. Vytváříme věty bez záporu, př. pohybujeme se opatrně a tiše! Ruka píše, pusa mlčí.“

Komentář k ot. č. 9

Ve všech 8 třídách mají žáci možnost podílet se na tvorbě pravidel chování a soužití. Tím se u dětí uspokojuje **potřeba jistoty a bezpečí**, která je pro učení důležitá. Zároveň se také může aktivovat **potřeba pozitivních vztahů**, která je zastoupena pravidly chování a soužití. Dále je u dětí aktivována **potřeba identifikace**, která je uspokojována osvojováním způsobů chování okolních lidí. Ve škole si dítě osvojuje též vzorové chování učitele.

Ze všech odpovědí je zřejmé, že pravidla se postupně podle potřeby upravují. V poslední odpovědi upřesňuje paní učitelka formulaci jednotlivých pravidel, která by měla být zapsána větami bez záporu.

Můj komentář k ot. č. 9

Odpovědi splnily má očekávání. Jsem přesvědčena o tom, že ve všech třídách mají děti možnost spolupracovat na vlastních pravidlech, a tím aktivovat a uspokojovat potřeby vyznačené v komentáři.

V mé třídě sestavujeme pravidla také postupně, na počátku školní docházky je nepodepisujeme, ale každý si jako souhlas s vytvořenými pravidly např. obtiskne

paleček. Také se snažím o pozitivní pravidla, ale dětem to dělá obtíže. Neustále slyší, co nesmí, a proto mají s vyjádřením pravidel potíže. Pravidla chování a soužití máme během školního roku na viditelném místě a v případě potřeby je obměňujeme.

8.4.4 Otázka č. 10

10. Jaké hodnocení používáte v prvním půl roce docházky žáků do školy?

V dotazníku se objevují tři možnosti hodnocení:

Slovní hodnocení (6krát): pochvala 5krát, děti se učí slovně hodnotit i ostatní spolužáky (1krát)

„Obrázkové“ hodnocení (8 krát): 6krát (různé druhy sluníček, smajlíci, zvířátka)
obrázky 2krát, hvězdičky 2krát, samolepky 2krát

Klasifikace známkou (8krát) – v měsíci září až říjen pouze motivační hodnocení známkou 1, později využití zbylé číselné škály hodnocení (7krát), klasifikace během prvního pololetí pouze hodnotou 1-3 (1krát)

Odměny (2krát) - jen výjimečně, aby nezevšedněly
- občas soutěž o odměnu – kouzelný pytlíček (sladkosti a drobné hračky)

Komentář k otázce č. 10

Ve všech odpovědích se objevuje hodnocení „obrázkové“ (různé druhy sluníček, smajlíci, zvířátka, obrázky, hvězdičky, samolepky), slovní hodnocení (pochvaly), a klasifikace známkou. Není přesně popsán způsob slovního hodnocení, proto nelze určit, zda je aktivována např. *potřeba jistoty a bezpečí*, případně *potřeba úspěšného výkonu* nebo *potřeba vyhnutí se neúspěchu*. V jednom případě se objevil ve spojení se slovním hodnocením komentář, že se děti učí hodnotit se navzájem.

Můj komentář k ot. č. 10

Na naší škole je platný klasifikační řád, který nabádá ke klasifikaci známkou. Jsou zde přesně vymezeny schopnosti, znalosti a dovednosti, které žák zvládá a je podle toho hodnocen známkou. To však nezakazuje učitelé využívat během školního roku i jiné způsoby hodnocení.

V odpovědi na tuto otázku se bohužel ani jednou neobjevily např. pojmy *zpětná vazba*, která by se měla přímo dotýkat výkonu žáka, nikoli jeho osobnosti, a *popisný jazyk*, který by žákům sděloval úroveň jeho dosažených znalostí, vědomostí a dovedností, popř. ukázal možné cesty k nápravě.

Odpovědi v dotaznících vedou děti spíše k „závislosti“ na pochvale, hezké známce, na počtu nasbíraných obrázků, což u žáků později snižuje motivaci k učení.

8.4.5 Otázka č. 11

11. Využíváte kooperativní formu práci? V čem vidíte u dětí v prvním půl roce docházky její smysl?

Všech 8 dotazovaných odpovídá na první část otázky ANO a dále vysvětlují:

- vzájemné poznávání (poznají se blíže, vidí, že různé děti mají různé nápady, více se sblíží a poznávají) (3krát)
- vzájemná spolupráce, pomáhat a radit si navzájem (7krát)
- vzájemná tolerance (každý může být dobrý v něčem jiném, občas je třeba ustoupit nebo naopak prosadit svůj názor, tolerance slabších žáků, pro slabší žáky vidina úspěchu, velký význam pro děti, které jsou ve vývoji akcelerované nebo naopak pomalejší (5krát)
- vrstevníci jim umožní se lépe sžít s cizím prostředím (1krát)
- hrdí na společnou práci (1krát)
- rozdělují si role (1krát)
- komunikovat, rozvíjet slovní zásobu (2krát)
- ohodnotit sebe i druhé (v dobrém i kriticky) (1krát)
- zodpovídat za „svůj díl“ práce (1krát)
- žák při této formě práce nemá pocit neúspěchu (1krát)
- učí se od ostatních, rozšiřují si svůj obzor i o názory spolužáků (2krát)
- má větší jistotu (1krát)

Komentář k ot. č. 11

Ve všech třídách, kde učí respondenti, se využívá kooperativních forem práce. Největší smysl této formy práce vidí učitelé ve vzájemné spolupráci, pomoci a možnosti si poradit, což umožňuje žákům aktivovat *potřeby sounáležitosti se skupinou, potřebu někam patřit. Potřeba vlivu a potřeba pozitivních vztahů* je v odpovědích zastoupena vzájemnou tolerancí, vzájemným poznáváním žáků a i tím, že si žáci rozdělují role.

Díky kooperativní výuce se u žáků aktivují i *potřeby poznávací – potřeby získávat nové poznatky a potřeby vyhledávání a řešení problému*, které jsou cestou k úspěšnému řešení zadaných problémových úkolů. Žáci si rozšiřují slovní zásobu, učí se od ostatních, vnímají názory svých spolužáků.

V průběhu této formy práce se uspokojuje *potřeba úspěšného výkonu*, kdy děti zodpovídají za „svůj díl“ práce a jsou hrdí na svou práci.

Zároveň se zde uspokojuje *potřeba jistoty a bezpečí* – nemají pocit neúspěchu, mají větší jistoty než během samostatné práce, hodnotí sebe i druhé.

Můj komentář k ot. č. 11

Jak vyplývá i z odpovědí respondentů, je na naší škole kooperativní výuka velmi často využívána. Je to způsob, jak se co nejvíce přiblížit žákovi a jeho potřebám vedoucím k učení.

Ve své třídě tuto formu práce zařazují velmi často. Na počátku školní docházky mi to pomáhá uspokojovat především sociální a poznávací potřeby. Do výuky zařazují práci ve dvojicích, ve větších skupinách, integrovanou tematickou výuku v programu Začít spolu i projektové vyučování. V průběhu programu Začít spolu mají rodiče možnost aktivně se zúčastnit výuky svého dítěte. To má pozitivní vliv na *potřeby sounáležitosti a lásky*.

8.4.6 Otázka č. 12

12. Má žák v průběhu kooperativních forem práce možnost výběru úkolů? V jakých jiných situacích dostává žák možnost volby?

Všech 8 dotazovaných přípouští během výuky pro žáka možnost volby.

Kooperativní forma práce:

- možnost přiřazení se do skupiny podle zadaného úkolu (2krát)
- možnost uplatnění vlastního řešení, postupu (2krát)
- možnost výběru úkolů (1krát)
- možnost výběru pořadí při plnění úkolů (2krát)
- možnost plnění úkolů navíc (2krát)

Jiné situace:

- estetická výtvarná výchova - volí si, kdo co udělá (1krát)
 - volby materiálu (2krát), formátu (1krát), konkrétního tématu (1krát)
- možnost volby, zda půjde o velkou přestávku ven či ne (1krát)
- možnost volby při samostatné práci (čtení, psaní, počítání) (2krát)
- možnost volby členů družstva (1krát)

Komentář k ot. č. 12

V této otázce jsem sledovala možnost uspokojování **potřeby vlivu**. Odpovědi ukazují, že tato potřeba je v jednotlivých třídách různými způsoby aktivována.

Můj komentář k ot. č. 12

V rámci kooperativního vyučování dávám žákům nejen možnost výběru úkolů a jejich pořadí plnění, výběr skupiny a uplatnění vlastního řešení, ale umožňuji také výběr pomůcek a materiálů, které vedou ke splnění zadaných problémových úkolů.

Kromě uvedených příkladů možnosti volby v jiných situacích si mohou žáci mé třídy vybrat např. službu, kterou by rádi plnili. Po splnění zadaného úkolu si mohou zvolit práci (logicco tabulky, pracovní listy, knihy, práce s časopisem ...), tak abychom i pomalejším dětem umožnili dostatečný čas pro dokončení úkolu. Tím se uspokojuje nejen **potřeba vlivu** dítěte, **potřeba samostatnosti**, **potřeba úspěšného výkonu**, ale i **vyhnutí se neúspěchu** u žáků s pomalejším pracovním tempem.

8.5 Analýza otázek č. 13 a 14

8.5.1 Otázka 13

13. Charakterizujte 1 seznamovací činnost, kterou provádíte s žáky na počátku školní docházky.

Všech 8 zaznamenaných odpovědí zde ocituji:

„Děti stojí v kruhu. Jeden řekne: „Já jsem Tomáš a mám rád přírodu.“ Soused opakuje: „Ty jsi Tomáš a máš rád přírodu. Já jsem Petr a rád plavu.“ A tak se postupně prostrídají v kruhu.“

„Hra s míčkem ve fázi, že některé děti se navzájem znají, ale ještě ne všichni. Kdo má míček (nejlépe plyšový) zavolá na kamaráda např.: „Jirko, chytej!“ a hodí Jirkovi míček. Jirka chytí a poděkuje např.: „Děkuji, Alenko...“

„Sezení v kruhu – podávání kamínku – mluví jenom ten, kdo ho drží. Děti se představí, mohou říct něco o sobě – co je baví, kde bydlí, zda mají sourozence apod.“

„Výměna místa „Kdo má rád... (nejmilejší hračka, zvířátko, činnost) vymění si místo.“ Seskupení dětí podle podobných odpovědí, sezení v kruhu, předávání kamínku.“

„Na koberci v kruhu žáci řeknou, jak se jmenují, co rádi dělají. Opakování jmen žáků před ním + přidání jména.“

„Jak se jmenuji a co rád dělám.“

„Seznamování se v kruhu – žáci si podávají nebo hází míček, představují se, říkají, co mají rádi, co dělají rádi...“

„Kdo bydlí v domečku? Kdo jde na návštěvu? Jeden žák se posadí zády k ostatním dětem na židli. Vybraný žák zařuká a řekne: „Dobrý den, mohu na návštěvu?“ Sedící na židli hádá podle hlasu jméno.

Děti zavrou oči. Jedno dítě schovám pod stůl. Děti hádají, kdo je schovaný (bydlí) v domečku.“

Komentář k ot. č. 13

Z odpovědí vyplývá, že seznamovací aktivity probíhají vždy v kruhu, což je seskupení, které každému dítěti umožňuje ve třídě stejnou pozici. Tím se aktivuje u dětí *potřeba pozitivních vztahů* a *potřeba sounáležitosti*. Během seznamovacích aktivit mají děti daná pravidla (mluví jen ten, kdo právě drží kamínek, míček, dodržuje se pořadí dětí v kruhu), což vede k uspokojení *potřeb jistoty a bezpečí*.

Můj komentář k ot. č. 13

Všechny uvedené seznamovací aktivity jsou součástí metodického materiálu.

Při seznamování dětí také využívám formu komunikačního kruhu, kde se děti nejen cítí dobře, ale učí se zde používat daná pravidla chování a komunikace v kruhu. Na počátku školní docházky používám aktivitu **Pavučina**, což je seznamovací aktivita, ke které potřebujeme pouze dostatečně dlouhý provázek.

Žáci stojí v kruhu. První dítě se představí a řekne, co rádo dělá. Poté drží konec provázku a hodí klubičko kterémukoliv žákovi. Ten chytí klubičko, také se představí a řekne, co rád dělá. Poté se chytí provázku a hodí klubičko dítěti, které provázek ještě nedrží. Takto se všichni (včetně paní učitelky) spojí provázkem a vytvoří tak pavučinu. V jednodušší verzi položí každý před sebe část provázku, který drží, všichni si vezmou papír a oblíbenou pastelku a zkusí seznamovací pavučinu své třídy namalovat. Na konce pavučin mohou namalovat i obličej své spolužáky, popř. napsat jejich jména (pokud to již zvládnou).

Je také možné pavučinu rozmotávat. Začne se posledním žákem, který drží klubičko. Ten zopakuje jméno žáka, od kterého klubičko dostal, a jeho zálibu a hodí mu klubičko. Ten namotá zbylou část provázku a pokračuje se stejným způsobem, až je pavučina rozmotána.

8.5.2 Otázka 14

14. Která učební činnost používaná v tomto období je u Vašich žáků oblíbená?

Činnost prosím charakterizujte.

Všech 8 činností zde budu citovat:

Lovení rybiček – sedíme v kruhu, na koberci jsou uprostřed papírové rybičky a na spodní straně je: nejdříve slabika, později krátké slovo, pak i delší slovo. Děti si postupně tahají rybku, položí ji před sebe, pokud přečtou správně, nechají si ji. Pokud ne, vrátí ji zpět – to využívají ti, co si nevěří a bojí se, co si vytáhnou, pokud si tu kamarádovu rybku při jeho snažení pro sebe přečtou. Vítězí ten, kdo má více rybek. Nebo říkám: Ti, co mají 5 rybek, byli úspěšní.

Martánská řeč – učitel s maňáskem nebo obrázkem martánka hláskuje slovo a děti mají slovo poznat. Později naopak děti mají martánkovi hláskovat zadané slovo.

Jakákoliv práce s kartičkami (písmena – slabiky – slova) – skládání slov, později vět, příklady na kartách, hrací kostka (tvoření příkladů, tvoření vět s daným počtem slov)

Oblíbených učebních činností je hodně, vzhledem k tomu, že děti zažívají něco nového, jsou na školu natěšené...Většinu činností s radostí většina dětí vítá, zejména pokud se jim daří. Jsou to různé výukové hry a soutěže, manipulace s předměty, práce s různými materiály (EVV, ČSP, ČJS) apod.

Martánština – hláskování slov

Děti rády hrají „Na krále“ – soutěž ve dvojicích, kdo řekne výsledek příkladu (např. 3+2). Vítězové zůstanou stát, soutěží opět mezi sebou. Na konci zůstane stát pouze jeden žák - král.

Hra na krále – žáci ve dvojici dostanou zadání (příklad, přečíst slovo, úkol). Kdo první vyřeší, pokračuje do dalšího kola.

Komentář k ot. č. 14

Začala bych nejdříve posledními dvěma učebními činnostmi, které jsou zastoupeny názvem „**Hra na krále**“. Vzhledem k tomu, že základním předpokladem hry je dobrovolnost účasti a je provázena radostí, nelze tuto činnost považovat za hru ani za učební činnost, která by u žáků správným směrem uspokojovala jejich potřeby. Cílem hry má být vždy hra samá, nikoliv odměna (jednička nebo pochvala). Při opakování tohoto typu činností se u žáků, kteří „často vyhrávají“ objevuje závislost na odměně. Naopak žáci, kteří jsou si vědomi, že i přes svůj nejlepší výkon nemají nikdy možnost výhry, se cítí neustále v ohrožení: to vede k aktivaci *potřeby vyhnutí se neúspěchu*, při které se vytváří potřeba obrany vlastního „já“. Může tak docházet ke snižování sebevědomí žáka a k podceňování vlastního výkonu.

První uvedená aktivita „**Lovení rybiček**“ umožňuje dětem možnost volby rybičky se slovem (*potřeba kompetence*). V případě chyby nebo nezvládnutí přečtení daného slova ale žák, místo pomoci splnit daný úkol, musí ulovenou rybičku vrátit zpět. Tato aktivita také končí vítězstvím jednoho žáka, který „uloví“ nejvíce rybiček. Při opakovaném neúspěchu to může opět vést k nízkému sebevědomí a podceňování vlastního výkonu, jako u výše jmenované aktivity.

Dvakrát se objevila učební činnost „**Mart'anská řeč**“, která zajímavou formou vede děti ke zlepšení sluchové syntézy a analýzy. Zde se uspokojuje *potřeba smysluplného receptivního poznání*.

Dvě odpovědi neuvádějí konkrétní učební činnost, ale popisují spíše způsoby a pomůcky, které při těchto činnostech využívají.

Můj komentář k ot. č. 14

Velmi mě v odpovědích překvapila právě **Hra na krále**, kterou si i já pamatuji ze svých školních let a která u mě vyvolává nepříjemné vzpomínky.

Hru na rybičky jsem dosud neznala. Myslím si, že v případě upravených pravidel (pomoci dítěti zvládnout úkol, závěrečné vyhodnocení neomezovat počtem získaných rybiček, ale ulovené rybičky využít např. k opisu slov do sešitu, k tvoření vět obsahujících daná slova) by tato činnost mohla u dětí aktivovat některé z potřeb vedoucí k učení (p. smysluplného receptivního poznání).

Ostatní činnosti a uvedené pomůcky ve třídě také využívám.

Během prvních měsíců výuky je u žáků v mé třídě velmi oblíbená činnost, kterou zařazují běžně do výuky nebo ji žáci vykonávají v případě, že mají dokončenou zadanou práci. V obalech od **Kinder vajíček** jsou rozstříhaná slova, později věty. Úkolem žáka je si vybrat v košíčku vajíčko a v lavici dané slovo či větu sestavit. V případě, že je dítě úspěšné, zapíše do sešitu a může si vybrat vajíčko s jiným zadáním. Během několika hodin může dítě sledovat, zda je jeho úspěšnost v počtu vyřešených „vajíček“ vyšší či nikoliv. Tím sleduje svůj výkon, což vede k uspokojování *potřeby úspěšného výkonu*.

V matematice jsou u žáků oblíbené učební činnosti s kartami a magnetickými tvary, které budou také součástí metodického materiálu.

8.6 *Shrnutí výsledků výzkumu*

V dotazníku jsou učitelé nepřímě tázáni na uspokojování potřeb žáků, které primárně spadají do funkce školy.

Zodpovězení výzkumných otázek (kapitola č. 7.2)

Je zjišťováno:

- 1) zda jsou během aktivit a činností uvedených v metodickém materiálu uspokojovány potřeby žáků vedoucí k učení (Havlíková, Hrabal)
- 2) zda aktivity, které naše škola připravuje pro budoucí prvňáčky, mohou u budoucích žáků uspokojovat potřeby jistoty a bezpečí a tím pro ně připravovat podmínky neohroženého prostředí, při kterém je lidský mozek schopen učit se
- 3) zda všichni respondenti umožňují uspokojovat žákům potřeby, které vedou k podpoře dítěte učit se

Komentáře a Moje komentáře k jednotlivým otázkám ukazují, že otázky byly správně položené. V komentářích se objevují všechny potřeby žáků, které autorka uvádí v kapitole 5.1 a 5.2.

Zkoumání *fyzilogických potřeb* je zúženo na potřeby pití, využití WC a na potřeby pohybu, které se ve školním prostředí mohou aktivovat a uspokojovat. Všechny tyto potřeby jsou během vyučování na naší škole uspokojovány, i když v některých uvedených případech je uspokojování upřesněno pravidly.

Uspokojování **potřeby bezpečí a jistoty** je v dotaznících zastoupeno především vytvářením pravidel chování žáků. Také kooperativní a skupinová práce, kterou uvádějí všichni vyučující, umožňuje žákům aktivovat tyto potřeby. Z odpovědí vyplývá, že naše škola je nastavena především na hodnocení číselnou klasifikací. Využívání různých forem hodnocení popsali dotazovaní učitelé převážně jinými způsoby nahrazující právě známku (smajlík, razítko...). Slovní hodnocení nebylo podrobněji popsáno, nelze tedy určit, jakým způsobem hodnocení probíhá.

Potřeby sounáležitosti, lásky, potřeby někam patřit jsou v odpovědích zastoupeny během skupinové a kooperativní výuky, kterou využívají všichni respondenti školáky ještě před nástupem do 1. třídy.

Poznávací potřeby jsou uspokojovány u žáků nejen v době vyučování (kooperativní výuka, zajímavé učební aktivity), ale jak vyplývá z dotazníků, i během přestávek, při kterých mají děti široký výběr možností, jak daný čas trávit.

Jak ukazují odpovědi, **sociální potřeby** jsou u žáků aktivovány pomocí kooperativního vyučování, seznamovacích aktivity a také v rámci činnosti během přestávek.

Z komentářů vyplývá, že **výkonové potřeby** jsou aktivovány během kooperativní a skupinové výuky. Uspokojování těchto potřeb umožňují žákům učební činnosti, které jsou popsány v metodickém materiálu (kapitola č. 9).

Cíle dotazníku (viz kapitola 7.1) byly tímto splněny.

9 METODICKÝ MATERIÁL

9.1 Období půl roku před nástupem do 1. třídy

Níže uvedené tři aktivity jsou podle dotazníků nejdůležitější, které naše škola pro budoucího prvňáčka v tomto období připravuje. Splňují především podmínku *nepřítomnosti ohrožení* (viz kapitola 6.1), která je základem schopnosti učit se.

9.1.1 Pojd'me si hrát aneb cvičení prvňáků, předškoláků a rodičů

Anotace: dopolední sportovní akce

cvičení obratnosti, postřehu, odvahy, závodivé hry, ale i zkouška toho, jak se cítí nevidomí lidé

(foto viz příloha č. 2)

Čas: sobotní dopoledne 9.00 – 12.00 hod

Účastníci: prvňáci, předškoláci, rodiče, prarodiče, sourozenci, učitelé naší školy

Vybavení účastníků: sportovní oblečení, obuv vhodnou do tělocvičny, pití, lehká svačina

Vybavení učitelů: sportovní oblečení, stopky, pásmo, papír (seznam účastníků), tužka, diplomy, medaile, odměny

Prostor: 2 tělocvičny

Cíle:

- strávit příjemné sportovní dopoledne se svými blízkými
- seznámit se s lidmi a s prostředím budoucí školy
- setkat se s kamarády z mateřské školy, kteří jsou již v první třídě

Obsah:

- **Uvítání**

Od 8.30 hod do 8.55 hod probíhá u paní učitelky registrace všech zúčastněných. Každá dvojice, popř. trojice, tvořená dítětem a jeho doprovodem si z klobouku vytáhne jednu ze 4 druhů kartiček (zalaminované obrázky pohádkových postav).

- **Rozvička s hudbou** (9.00 – 9.10 hod)

Procvičení celého těla při písničkách z Večerníčků.

- **Rozdělení do 4 skupin** (9.10 – 9.15 hod)

Po rozvičce se každá skupinka podle vybraného obrázku získaného při registraci přiřadí

k paní učitelce označené shodnou pohádkovou postavičkou. Ta bude po celé dopoledne skupinu doprovázet během plnění jednotlivých aktivit.

- **Společné zápolení** (9.15 – 10.15 hod 2 družstva TV1, 2 družstva TV2,
10.15 - 10.25 hod svačina,
10.25 - 11.25 hod výměna družstev v tělocvičnách)
 - **Trampolínky (TV1)**
Pomůcky: trampolína, žíněnka, žebřiny
Popis: První skok na trampolínce bude skrčka, druhý skok roznožka, pak vylezeme po žebřinách, slezeme a běžíme si pro sladkou odměnu. Rodiče to zkusí jako my!
 - **Lano (TV1)**
Pomůcky: lano
Popis: S rodiči za ruku se pokusíme několikrát podběhnout točící se lano. Odvážní se mohou pokusit s rodiči točící se lano přeskochit.
 - **Navigace (TV1)**
Pomůcky: 2 šátky, překážková dráha – 2 žíněnky, lavička, 2 kužely
Popis: Na tomto stanovišti nám rodiče zaváží oči a budou nás navigovat po označené dráze. My se budeme snažit dosáhnout nejrychlejšího času, aniž bychom zaváhali! A potom si s rodiči vyměníme role!
 - **Skákání v pytli (TV1)**
Pomůcky: 2 pytle (na brambory), 2 kužely
Popis: Skákat v pytli umí každý, ale kdo bude nejrychlejší?
 - **Překážková dráha (TV2)**
Pomůcky: 2 žíněnky, kladinka, koza, bedna, žebřiny
Popis: Překážková dráha je pro nás hračka. Tak do toho – kotoul vpřed, přeběhnout kladinku, opět kotoul, podlézt kozu, vylézt na bednu, seskočit do duchny, vylézt na žebřiny, slézt dolů a s rodiči za ruku si běžíme pro nejlepší čas!
 - **Běh s ploutvemi (TV2)**
Pomůcky: 2x ploutve, 2 kužely
Popis: Jestlipak jste už někdy zkoušeli běhat s ploutvemi na nohou? Dokážete to? Tak teď si to můžete vyzkoušet na naší dráze. Pozor, jde Vám o čas!
 - **Kruhy (TV2)**
Pomůcky: kruhy, 2 duchny

Popis: Umíš se houpat na kruzích a nebojíš se seskočit? Tak nám to ukaž!

○ **Skok do dálky z místa (TV2)**

Pomůcky: metr

Popis: Skákat do dálky také určitě umíš, tak teď nám ukaž, kam skočíš nejdále!

Rodiče to určitě zkusí také!

● **Společná aktivita Šup do bedny** (11.25 – 11.40 hod)

Pomůcky: 4 bedny

Popis: Pro Vaše družstvo je připravena bedna, úkolem rodičů je bednu rozložit, složit, naskládat do bedny všechny děti, bednu zavřít a sednout na ni, to všechno v co nejkratším čase! Toto je soutěž všech družstev. Družstvo, které to zvládne nejrychleji, vítězí!!!

● **Závěrečné relaxační cvičení** (11.40 – 11.55 hod)

Děti se společně s rodiči a svými blízkými protáhnou po celodopoledním cvičení za zvuku relaxační hudby.

● **Hodnocení**

Na každém stanovišti probíhá ihned po ukončení aktivity společné slovní hodnocení. Děti i rodiče vyhodnocují, co se jim podařilo, co méně, co by mohli udělat příště jinak. Při aktivitách, kde se měří výkon, probíhá vyhodnocení nejúspěšnějších účastníků (vyhodnoceni jsou všichni zúčastnění).

● **Rozloučení** (11.55 – 12.00 hod)

Vedení školy poděkuje všem za účast na dopolední sportovní akci. Všichni zúčastnění obdrží medaili s logem akce.

Moje reflexe

Tato akce u nás má již osmiletou tradici. Zúčastňuje se jí pravidelně kolem cca 30 dětí s rodiči a sourozenci (cca 15 prvňáčků a 15 předškoláčků). Cílem je strávit hezké sportovní dopoledne se svými blízkými, což se vždy zdaří. Jednotlivé činnosti jsou voleny tak, aby byly pro dítě zajímavé. Dětem je vytvořen prostor pro volbu činností v rámci tělocvičny. Žáci 1. tříd si s předškoláky povídají, ukazují jim prostory školy, představují své paní učitelky. Rodiče budoucích školáků mají možnost prohlédnout si prostředí školy a popovídat si s budoucí paní učitelkou jejich dítěte. Sportovní dopoledne vrcholí vždy společnou činností „Šup do bedny“, při které se všichni baví a domů odcházejí s pocitem příjemně stráveného dopoledne.

9.1.2 Zápis žáků do 1. tříd

Téma: Život na louce (zápis na školní rok 2012/2013)

Anotace: společenská akce, při které se zjišťuje úroveň školní připravenosti pro nástup do 1. ročníku, foto viz příloha č. 3

Čas: páteční odpoledne 14.00 – 18.00 hod
sobotní dopoledne 9.00 – 12.00 hod

Účastníci: předškoláci, rodiče, prarodiče, sourozenci, žáci 5. ročníků, pedagogičtí pracovníci 1. stupně

Vybavení účastníků:

Předškoláci, rodiče: občanský průkaz zákonného zástupce, rodný list dítěte

Žáci 5. ročníku: masky a převleky živočichů žijících na louce

Vybavení učitelů: dle jednotlivých stanovišť

Prostor: hala školy, spojovací chodba, učitelský klub, prostor před školní družinou před školní jídelnou

Cíle:

- Zjistíme úroveň školní zralosti budoucích prvňáků v oblasti tělesné, duševní i sociální.
- Zapišeme žáky do 1. tříd naší školy.
- Budoucí prvňáčci se seznámí s prostředím své školy.

Jednotlivá stanoviště zápisu:

Po přivítání v hale školy plní každý budoucí žáček úkoly na jednotlivých stanovištích v libovolném pořadí, pouze dodrží poslední stanoviště Logopedie. Za splněné aktivity na stanovišti si žáček vybarví jednu ze sedmi teček na papírové berušce. Po vybarvení sedmé tečky má dítě splněn zápis do 1. třídy.

- **Hala školy**

Stanoviště: Uvítání

Materiál: desky obsahující Zápisový list, informaci o kódu dítěte, desatero pro prvňáčka, papírové berušky na krk

Cíl: Přivítání, podání informací týkajících se školy a zápisu rodičům, předání desek, přidělení doprovodu.

Po přivítání obdrží každý rodič příslušné desky. Předškolák si vybere berušku na krk a v doprovodu žáka 5. ročníku (maska živočicha) jde s rodiči plnit jednotlivé úkoly.

Stanoviště: promítání filmu „Ze života školy“

Materiál: promítací technika, židle

Během zápisu probíhá v hale školy film, který vypovídá o životě na naší škole. Rodiče i budoucí prvňáčci tak mají možnost se seznámit s novým prostředím.

- **Spojovací chodba**

Stanoviště: Hudební aktivity

Materiál: Orffovy nástroje, motivační obrázky (dětské písničky)

Cíl: Zjistit úroveň sluchové percepce (rytmus)

Činnosti:

Přivítání, představení

Zazpíváš nám písničku? Pokud se dítě stydí zazpívat, může zarecitovat básničku.

Při výběru napomáhají motivační obrázky s motivy dětských říkanek a písniček.

Vyber si hudební nástroj. Pozorně poslouvej. Vytleskám rytmus a ty ho zkusíš „vyřukat“ na hudební nástroj.

- **Ředitelna**

Zde se vyřizují žádosti rodičů o odklad povinné školní docházky.

- **Učitelský klub**

Stanoviště: Pohybové aktivity

Materiál: žíněnky, gymnastický koberec, míč, prolézací tunel, lavička, bedna, knížka

Cíl: Zjistit úroveň pohybových dovedností dítěte.

Činnosti: Přivítání, představení.

Pohybové aktivity vždy odpovídají tématu zápisu.

lavička: *Už jsi viděl/a, jak leze housenka po větvičce?*

Zkusíš to také tak?

Pokud ji děti ještě neviděly, tak rukou i slovně pohyb naznačíme, aby měly představu a pohyb dobře zvládly (*přitahování se rukama, ležíc na břiše*).

Viděl/a jsi někdy mraveniště a v něm mravence, jak nosí vajíčka?

Ty teď budeš také takový mraveneček. Dej pozor, ať vajíčko neztratíš a ať ti nepadne (*na lžici nést pingpongový míček kolem lavičky*).

žíněnka: V knížce ukázat dítěti lučního koníka – kobytku.

Úkolem bylo *skákat na žíněnce jako koník*.

látkový tunel: Dítě *prolézalo látkovým tunelem* jako žížala po zemi. Po prolezení si ještě v knížce prohlédnou berušku a porovnají ji s tou, kterou nosí na krku. Po jejich zjištění, že ta v knížce má tečky (nebo více teček), než zatím mají ony, přikreslíme jim další tečku za absolvování našeho stanoviště.

Stanoviště: Tvary, barvy

Materiál: Pastelky, vodové barvy, obrázkové knihy, magnetické geometrické tvary, papíry

Cíl: Posouzení vspělosti jemné motoriky a schopnost vizuo-motorické koordinace.

Činnosti: Přivítání, představení.

Urči správnou barvu (obrázky tematicky zaměřené, vlastní oblečení, předměty kolem dítěte).

Namaluj postavu. (Obrázek by měl obsahovat končetiny, prsty, detaily obličeje.)

Napodob psací písmo.

Pojmenuj a nakresli geometrické tvary podle obrázku.

Stanoviště: Počty, pravolevá orientace

Materiál: kuličky a korále různých velikostí, figurky z Kinder vajíček, autíčka, tematicky vytvořené obrázky

Cíl: Posouzení úrovně pravolevé orientace a znalosti číselné řady do 10

Činnosti: Dítě pracuje s uvedenými manipulativy a plní úkoly a odpovídá na otázky:

Kde je více/méně?

Která (co) je větší, menší?

Co je dále/blíže, nahoru/dolů?

Porovnej hromádky předmětů.

Rozděl předměty na dvě stejné hromádky.

Navlékni ... kusů korálku.

Po splnění úkoly si prohlédneme berušku na krku, dítě spočítá, kolik teček už má na berušce. Poté si dokreslí další tečku.

- **Prostor před školní jídelnou**

Stanoviště: Logopedie

Matriál: psací potřeby, knížka s obrázky

Cíl: sledování správné výslovnosti dítěte, zjišťování úrovně komunikace

(zda je schopno odpovídat na dotazy, pop. vyprávět samostatně)

Činnosti:

Přivítání, představení.

Zjištění informací o dítěti (zda navštěvuje MŠ, zájmy dítěte, zájmové kroužky, oblíbené hry, sporty, domácí mazlíček)

Recitace básně.

Pojmenovávání obrázků se zaměřením na výslovnost jednotlivých hlásek

Ukončení zápisu do 1. třídy, popř. doporučení rodičům k návštěvě logopeda

- **Prostor před školní družinou**

Stanoviště: Rozloučení

Materiál: černý fix, odměny vytvořené dětmi školní družiny, zákusek ze školní jídelny

Každé dítě si zde za odměnu domaluje sedmou tečku a vybere si odměnu jako upomínku na absolvování zápisu.

Moje reflexe:

Zápis do 1. tříd je pro budoucího školáka i jeho rodiče významným dnem. Představuje první oficiální setkání se školou. Děti by si tento den měly se svými blízkými „užít“. Proto na naší škole probíhá zápis netradiční formou, která umožňuje dítěti např. seznámení se s prostředím školy, volbu pořadí jednotlivých stanovišť, možnost odpočinku, komunikaci nejen s paní učitelkami, ale i se žáky naší školy, kteří se stávají jejich osobním doprovodem. Rodiče mají kromě podpory svého dítěte možnost také seznámit se s prostředím a hlavně získávat potřebné informace týkající se vstupu jejich potomka do 1. třídy.

9.1.3 Ve škole je bláze

Anotace: celodenní sportovní a společenské aktivity, při kterých se navzájem poznají děti, rodiče, učitelé, vedení školy, foto viz příloha č. 4

Čas: 31. srpen 2011, 9.00 – 14.00 hod

Účastníci: budoucí prvňáci, rodiče, prarodiče, sourozenci, učitelé naší školy

Vybavení účastníků: sportovní oblečení, oblíbená hračka, pití, lehká svačina

Prostor: 3 učebny 1. ročníků, prostory školy (chodby, jídelna, družina, hala školy)

Cíle:

- strávit poslední prázdninový den se svými blízkými v prostředí, které se stane na dalších 9 let „druhým domovem“
- poznat nové prostředí školy a třídy
- setkat se s kamarády z mateřské školy
- rodičům umožnit zodpovězení otázek týkajících se vstupu jejich dítěte do 1. třídy
- zjednodušit prvňáčkům první krok při vstupu do 1. třídy

Obsah:

Učitelé 1. stupně jsou rozděleni do 3 skupin.

První skupinu tvoří třídní učitelky prvních tříd + asistentky (6 osob).

Druhou skupinu tvoří zásobovací tým. Jejich úkolem je vytvořit před začátkem akce prezentaci zúčastněných, vybrat od rodičů peníze na nákup surovin na výrobu pizzy a zajistit jejich nákup (4 osoby).

Ve třetí skupině jsou paní učitelky, které zajišťují přípravu a organizaci her a aktivit mimo učebnu (5 osob).

- **Prezentace zúčastněných** (8.45 – 9.00 hod)

Místo: prostor před vchodem do školy

Materiál: seznamy žáků, prezentační listiny, doklady o zaplacení poplatku na pizzu, psací potřeby

V prostoru před vchodem do naší školy je vytvořeno stanoviště,

kde při příchodu zapíše rodiče své děti, nahlásí počet zúčastněných osob, uhradí poplatek na pizzu a zjistí ze seznamu žáků, do jaké třídy bylo jejich dítě přiřazeno (pokud již tuto informaci nevědí z předešlých akcí)

- **Uvítání rodičů a dětí vedením školy (9.00 – 9.05 hod)**

Místo: prostor před vchodem do školy

Materiál: velká písmena A, B, C (cca 1m) připevněná na tyč

Celou akci každoročně zahajuje paní ředitelka Mgr. Daniela Vlčková přivítáním všech zúčastněných a představením třídních učitelek 1. tříd. Každá paní učitelka drží písmeno, podle kterého se děti se svými rodiči rozdělí do třech skupin.

- **Hra Sbíráání pohádkových kartiček (9.05 – 9.20 hod)**

Místo: lesík před vchodem do školy

Materiál: zalaminované pohádkové postavy, košíčky

Následuje vysvětlení pravidel první hry:

V lesíku jsou rozházené pohádkové postavy. Vaším úkolem je sbírat pohádkové postavy po jedné kartičce podle daných pravidel a nosit je do košíčku své paní učitelce. Hra končí posbíráním kartiček.

Pravidla: kartička s čarodějnici – 5 bodů, sbírají pouze děti

kartička s vílou Amálkou – 5 bodů, sbírají pouze maminky a babičky

kartička s lvíčetem – 5 bodů, sbírají pouze tatínci a dědečkové

ostatní kartičky mají hodnotu 3 bodů, sbírají všichni

- **Výroba jmenovek (9.20 – 9.35 hod)**

Místo: kmenová učebna 1.A, 1.B, 1.C , lavice a koberec

Materiál: přeložená čtvrtka, pastelky

Paní učitelka se žákům představí, ještě jednou všechny zúčastněné přivítá. Aby si paní učitelka i ostatní spolužáci zapamatovali jméno, vytvoří si děti s rodiči jmenovku, kterou budou používat nejen tento den, ale ještě několik následujících.

Vedle křestního jména, které je napsané velkými tiskacími písmeny ještě rodiče namalují obrázek, který charakterizuje jejich dítě.

V závěru se žáci, rodiče a paní učitelka posadí na koberec do kruhu, kde se každé dítě představí a vysvětlí obrázek, který jim rodiče ke jménu namalovali. Pokud dítě ještě nemá odvalu mluvit přede všemi, převezmou tuto úlohu rodiče.

- **Hra Kdo jsem?** (9.35 – 9.50 hod)

Místo: kmenová třídy, prostor pro vzájemné setkávání (koberec)

Materiál: vyrobené jmenovky

Žáci i rodiče s paní učitelkou sedí v kruhu a jmenovky si postaví před sebe. Paní učitelka si představuje jednu z pohádkových postav. Úkolem dětí je zjistit, o kterou pohádkovou postavu jde. Později dávají hádanky rodiče a nakonec i samy děti.

V závěru aktivity paní učitelka naučí všechny děti i rodiče písničku *Kdo jsi kamarád*, kterou si společně zazpívají.

- **Vyhlášení výsledků úvodní hry** (9.50 – 9.55 hod)

Místo: kmenová třída

Materiál: na lístečku napsané body získané jednotlivými třídami, odměny

Třídy postupně navštíví paní učitelka, která vysvětlovala pravidla úvodní hry. Nejdříve nechá žáky odhadnout, kolik bodů si myslí, že během hry získali. Nakonec vyhlásí pořadí třídy.

- **Dopolední svačina** (9.55 – 10.05 hod)

- **Beseda s vedením školy** (10.05 – 11.00 hod)

Místo: jídelna školy

Materiál: postery, fixy

Rodiče žáků po svačině odcházejí s asistentkou do prostor jídelny, kde bude probíhat beseda s vedením školy. Při příchodu si rodiče vyberou jednu ze čtyř barev rozvrhů a později se podle nich rozdělí do 4 skupin. Témata besedy jsou.

Co očekáváte od svého prvňáčka?

Co očekáváte od třídního učitele?

Co očekáváte od školy?

Co očekáváte od sebe?

Rodiče se zde nejen zamýšlí nad jednotlivými tématy, ale snaží se získat co nejkonkrétnější odpovědi na své otázky týkající se nástupu jejich dítěte do první třídy.

- **Výtvarné aktivity a výroba dárků pro rodiče (10.05 – 11.00 hod)**

Místo: kmenová třída, chodba před učebnou

Materiál: korkové špunty, tempery, postery s nákresem lokomotivy a několika vagónků (podle počtu dětí ve třídě), lepidlo, vystřižené šablony (tělíčko, hlava, puntíky) berušek, nalepovací plastová očka, dřevěný kolíček

Tento čas žáci tráví bez svých rodičů. Motivováni jsou tím, že pro své rodiče vyrobí překvapení, které jim odpoledne sami předají. Tato část dopoledne se skládá ze dvou aktivit. Kromě výroby dárků ještě děti pomocí korkových zátek a temper vybarvují tiskáním lokomotivu a vagónky, do kterých si následující den nalepí svou fotografii. Děti se u vláčku střídají.

Ostatní vyrábí dáreček pro maminku: ozdobný kolíček. Podle pokynů paní učitelky slepí části berušky, nalepí černé puntíky a plastová očka a vše přilepí na dřevěný kolíček.

- **Hygiena, příprava pizzy (11.00 – 11.30 hod)**

Místo: jídelna školy

Materiál: suroviny na výrobu pizzy, nádobí a příbory, ubrousky

Po uplynulé hodině se už děti těší nejen na své rodiče, ale také na oběd. Po výtvarných aktivitách si pořádně umyjí ruce a jdou si (někteří možná poprvé ve svém životě) připravovat oběd. V jídelně se vytvoří skupinky asi po 8 lidech. Každá skupina obdrží těsto, které si musí rozpracovat na celý plech. Děti připravují jednotlivé suroviny: loupou a krájí vejce, strouhají sýr, čistí a krájí rajčata, papriky, cibuli, česnek, cedí olivy, ananasový kompot. A poté je čeká ta nejoblíbenější věc: zdobení vlastní pizzy. Každá skupina si udělá na pizze značku, podle které si ji po upečení poznají. Uklidí si své pracoviště a připraví si stoly k obědu.

- **Předobědové aktivity (11.30 – 12.00 hod)**

Místo: školní družina

Než se pizza upeče, tráví děti se svými rodiči čas ve školní družině. Prohlédnou si jednotlivé učebny, pohrají si a rodiče mají možnost své děti zapsat k pravidelné docházce.

- **Oběd, společný úklid jídelny** (12.00 – 12.30)

- **Relaxační pohádky** (12.30 – 12.45 hod)

Místo: kmenová třída

Materiál: CD s relaxační hudbou, CD přehrávač, text pohádky (viz příloha č. 5)

Po návratu do třídy předají děti své беруšky maminkám. Pak už všechny zúčastněné čeká relaxační pohádka s masáží. Děti se pohodlně posadí do blízkosti svých dospělých průvodců. Pohádku o princezně Solimánské čte za znění relaxační hudby paní učitelka. Děti se uvolní, zavrou očka a rodiče sledují paní učitelku, která na své asistence ukazuje doporučenou masáž, a rodiče vše zkouší na svých ratolestech. Po pohádce následuje zábavnější část. Rodiče se s dětmi vymění a pohádka s masáží se vypráví ještě jednou. Úsměvy na tvářích dětí i jejich rodičů jsou paní učitelce tou největší odměnou.

- **Cesta školou podle plánu** (12.45 – 13.15 hod)

Místo: prostory celé školy

Materiál: plánek školy (viz příloha č. 6), razítka pohádkových postav

Ráno se začíná pohádkovými postavami a odpoledne se jimi končí. Úkolem dětí s rodiči je podle plánu navštívit všechna označená místa a plánek si vždy na daném stanovišti orazítkovat.

Za odměnu každé dítě dostane od své paní učitelky svou první učebnici – Člověk a jeho svět, kterou si odnese domů a třeba se do ní i večer před spaním podívá.

- **Závěrečné hodnocení, rozloučení** (13.15 – 14.00 hod)

Místo: kmenová třída

Materiál: poster s nadepsanými aktivitami celého dne, lepítka, kamínek, lístečky, psací potřeby

Po pěti společně strávených hodinách se již všichni zúčastnění znají. Společně si sednou do kruhu. Paní učitelka posílá kamínek. Vysvětlí dětem, že mluví jen ten, kdo kamínek právě drží, a požádá je o zhodnocení dnešního dne

(Co se jim dnes nejvíce líbilo a proč?).

Po ústním hodnocení paní učitelka všem poděkuje. Požádá děti, aby na svá místečka v lavicích položili svou oblíbenou hračku, která na ně zítra ráno bude ve třídě čekat. Před odchodem ještě každé dítě obdrží 3 barevná lepítka. Jejich úkolem je nalepit je na poster podle uvážení (3 aktivity, které se jim nejvíce líbili). Rodiče dostanou barevné lístečky, na které napíší jednu či více větami hodnocení dne, popř. vzkaz paní učitelce, dětem nebo třeba těm, kteří se z nějakého důvodu nemohli tohoto dne zúčastnit. Lístečky se nalepí k hodnocení žáků.

Moje reflexe

Jak již vyplývá z hodnocení dotazníků, je celodenní akce Ve škole je blaze nejdůležitější a také nejoblíbenější akcí připravovanou pro budoucí prvňáčky. Děti se svými rodiči stráví ve škole větší část dne. Díky střídání různých činností během dne je pozornost dětí neustále upoutávána novými podněty. Každý žáček má možnost se zde zapojit do mnoha drobných aktivit, při kterých se stává součástí školy, která pro něj bude v následujících devíti letech jeho „druhým domovem“. Nejoblíbenější činností je podle každoročních ohlasů dětí příprava vlastní pizzy a relaxační pohádka, při které zažijí spoustu legrace.

9.2 *Období 1. pololetí 1. třídy*

9.2.1 Seznamovací aktivity

Seznamovací aktivity jsou důležitou součástí výuky nejen na počátku první třídy, ale také např. v průběhu školního roku, kdy do třídy nastoupí nový žák. Nejčastější organizační formou je komunikační kruh, kdy jsou žáci i učitel součástí jednoho kruhu (např. na koberci, na chodbě, uprostřed učebny), což všem umožňuje stejnou pozici pro komunikaci.

Cíle:

- Navazování mezilidských vztahů
- Rozvoj sociálního klimatu skupiny
- Rozvoj přátelských vztahů s vrstevníky
- Zařazení každého prvňáčka do kolektivu třídy
- Pozitivní naladění žáka na počátku školní docházky
- Osvojování pravidel chování ve skupině
- Rozvoj komunikačních dovedností

Plněním cílů seznamovacích aktivit můžeme u prvňáčků aktivovat některé z důležitých potřeb vedoucích k učení:

- **Potřeby podle Havlínové** (viz kapitola 5.1) – *potřeba lásky* (učitel zapojuje všechny žáky, žáci mají možnost spolupráce), *potřeba zábavy* (učitel vytváří pro děti podnětné prostředí, střídá aktivity, připravuje nové aktivity), *fyziologické potřeby* (potřeba pohybu – střídání činností, střídání pracovních míst), *potřeba jistoty a bezpečí* (žáci si společně s učitelem vytvářejí pravidla chování během aktivit)
- **Potřeby podle Hrabala** (viz kapitola 5.2) – *sociální potřeby* (potřeba pozitivních vztahů, potřeba lásky, potřeba kontaktu s okolím, potřeba dobrých vztahů, potřeba přátelství, potřeba sounáležitosti) – učitel umožňuje aktivaci těchto potřeby možnostmi spolupráce, budováním dobrých vztahů a přátelstvím s ostatními spolužáky, a také osvojováním způsobů chování okolních lidí během seznamovacích aktivit, kterých se zúčastňují všichni členové kolektivu (třídy).

HRA S MÍČKEM

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: míček

Cíl: navazování mezilidských vztahů, rozvoj komunikace, rozvoj přátelských vztahů

Základní pravidlo: Někteří žáci se už znají (ne všichni).

Popis: Žáci stojí v kruhu. Kdo má míček (nejlépe plyšový) zavolá na kamaráda např.: „Jirko, chytej!“ a hodí Jirkovi míček. Jirka chytí a poděkuje např.: „Děkuji, Alenko...“. Osloví dalšího žáka. Kdo již házel míček, posadí se do dřepu, tím se zajistí, že se hry zúčastní všechny děti.

POSÍLÁNÍ KAMÍNKU

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: kamínek

Cíl: navazování mezilidských vztahů, rozvoj komunikace, získávání informací o spolužácích

Základní pravidlo: Mluví jen ten, kdo má v ruce kamínek.

Popis: Děti stojí v kruhu. První drží kamínek a řekne: „Já jsem Tomáš a mám rád přírodu.“ Podá kamínek sousedovi a soused opakuje: „Ty jsi Tomáš a máš rád přírodu. Já jsem Petr a rád plavu.“ A tak se postupně prostřídají všichni žáci.

Obměna:

- Děti se představí, mohou říct něco o sobě – co je baví, kde bydlí, zda mají sourozence apod.
- Na koberci v kruhu žáci řeknou, jak se jmenují, co rádi dělají. Opakování jmen žák před ním + přidání jména.

VÝMĚNA MÍSTA

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: 0

Cíl: navazování mezilidských vztahů, rozvoj komunikace, pozitivní naladění na výuku

Základní pravidlo: Dbát bezpečnosti při výměně místa.

Popis: Žáci sedí v kruhu. Učitel říká pokyny např.: „Kdo má rád... (nejmilejší hračka, zvířátko, činnost) vymění si místo.“

KDO BYDLÍ V DOMEČKU? KDO JDE NA NÁVŠTĚVU?

Prostředí: učebna

Pomůcky: 1 židle, stůl

Cíl: navazování mezilidských vztahů, rozvoj komunikace, pozitivní naladění na výuku

Základní pravidlo: Dbát bezpečnosti při výměně místa.

Popis: Jeden žák se posadí zády k ostatním dětem na židli. Vybraný žák zaťuká a řekne: „Dobrý den, mohu na návštěvu?“ Sedící na židli hádá podle hlasu jméno.

Obměna: Děti zavřou oči. Jedno dítě schovám pod stůl. Děti hádají, kdo je schovaný (bydlí) v domečku.

PAVUČINA

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: dostatečně dlouhý provázek

Cíl: navazování mezilidských vztahů, rozvoj komunikace, pozitivní naladění na výuku, zařazení každého prvňáčka do kolektivu třídy

Popis: Žáci stojí v kruhu. První dítě se představí a řekne, co rádo dělá. Poté drží konec provázku a hodí klubičko kterémukoliv žákovi. Ten chytí klubičko, také se představí a řekne, co rád dělá. Poté se chytí provázku a hodí klubičko dítěti, které provázek ještě nedrží. Takto se všichni (včetně paní učitelky) spojí provázkem a vytvoří tak pavučinu. V jednodušší verzi položí každý před sebe část provázku, který drží, všichni si vezmou papír a oblíbenou pastelku a zkusí seznamovací pavučinu své třídy namalovat. Na konce pavučin mohou namalovat i obličeje svých spolužáků, popř. napsat jejich jména (pokud to již zvládnou).

Je také možné pavučinu rozmotávat. Začne se posledním žákem, který drží klubičko. Ten zopakuje jméno žáka, od kterého klubičko dostal, a jeho zálibu a hodí mu klubičko. Ten namotá zbylou část provázku a pokračuje se stejným způsobem, až je pavučina rozmotána.

9.2.2 Učební aktivity

Zajímavé učební aktivity jsou pro prvňáčky důležitou činností, při které dochází k aktivaci a uspokojování potřeb vedoucích k učení. Cíle se liší podle zaměření jednotlivých aktivit.

Níže uvedené učební aktivity umožňují u žáků aktivaci potřeb (viz kapitola 5.1 a 5.2) podle Havlíkové (*p. zábavy, p. svobody, p. důležitosti a p. lásky*) a především potřeby podle Hrabala (*potřeby poznávací, sociální i výkonové*).

Poznávací potřeby (potřeba smysluplného receptivního poznávání a potřeba vyhledávání s řešením problému) – jsou aktivovány tím, že učitel překládá žákovi stále něco „nového“, zajímavého, žák pracuje s různými pomůckami (kartičky různých tvarů, karty, kostky, stavebnice, hračky), má možnost výběru (činnosti, kartiček...), snaží se řešit problémové situace uvedené v níže popsaných učebních aktivitách.

Sociální potřeby (potřeba pozitivních vztahů, potřeba vlivu a potřeba identifikace) jsou během učebních činností aktivovány možnostmi spolupráce, budováním dobrých vztahů a přátelstvím, a také osvojováním způsobů chování okolních lidí.

Výkonové potřeby (potřeba kompetence, potřeba autonomie, potřeba úspěšného výkonu, potřeba vyhnout se neúspěchu) – učitel tyto potřeby během níže uvedených činností aktivuje přiměřenými požadavky na dítě, možnostmi samostatné práce, při níž může žák postupně kontrolovat a zvyšovat svůj výkon, rozhodováním dítěte o svých činnostech. Dítě se rozhodne, zda při splnění zadaného úkolu bude pracovat s kartami (magická desítka, pyramida) nebo zda bude na koberci skládat ze stavebnice stavby podle vzoru).

KINDER VAJÍČKA

Prostředí: učebna

Pomůcky: plastové obaly z kinder vajíček, v kterých jsou na písmenka rozstříhaná slova, věty, popř. 3 čísla, z kterých vytváří žáci všechny možnosti příkladů (např. 3, 4, 7: $3+4=7$, $4+3=7$, $7-4=3$, $7-3=4$)

Cíl: procvičování syntézy a analýzy slov, popř. komutativnost čísel

Popis: Tato aktivita může být zařazena běžně do výuky nebo ji žáci vykonávají v případě dokončení zadané práce. Úkolem žáka je si vybrat v košíčku vajíčko a v lavici dané slovo či větu sestavit. V případě, že je dítě úspěšné, zapíše do sešitu a může si vybrat vajíčko s jiným zadáním. Během několika hodin může dítě sledovat, zda je jeho úspěšnost v počtu

vyřešených „vajíček“ vyšší či nikoliv. Tím sleduje svůj výkon, což vede k uspokojování potřeby úspěšného výkonu.

KOSTKY

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: hrací kostka větší velikosti (molitanovaná)

Cíl: rozvoj komunikačních schopností, procvičování stavby věty, zařazení každého žáka do činnosti

Popis: Žáci stojí v kruhu. Určený žák hodí kostkou. Děti vytvoří skupinu o daném počtu a vytvoří větu, která má počet slov rovný počtu členů ve skupině. Při prezentaci každý žák řekne právě jedno slovo vzniklé věty. V případě, že počet žáků není dělitelný počtem na kostce, mohou se žáci, kteří nevytvoří skupinu, stát těmi, kdo kontrolují správnost zadání, popř. vytvoří větu v menším počtu žáků.

Obměna: Dva žáci hodí kostkou. Podle součtu (rozdílu) čísel vytvoří děti co nejrychleji skupinu o správném počtu členů.

LOVENÍ RYBIČEK

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: papírové rybičky s nadepsanými slabikami (slovy, větami)

Cíl: rozvoj komunikačních a čtecích dovedností, zařazení každého žáka do činnosti

Popis: Žáci sedí v kruhu. Na koberci jsou uprostřed papírové rybičky. Na pokyn si každé dítě vybere jednu rybičku. Kdo si přečte slovo na rybičce, položí ji před sebe, přihlásí se a přečte slovo nahlas. Pokud je to správně, nechá si rybičku před sebou a vytáhne si jinou. Pokud žák nedokáže slovo přečíst, ostatní žáci mu pomohou (např. hláskováním slova).

Obměny: Žáci mohou s daným slovem vytvořit větu, popř. opsat slova do sešitu.

GEOMETRICKÉ TVARY

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: magnetické geometrické tvary různých barev a velikostí (malé, velké)

Cíl: procvičování vlastností geometrických tvarů

Popis: Nejdříve si zopakujeme tři základní vlastnosti geometrických tvarů (velikost, barva, tvar). Každý žák si vybere jeden geometrický tvar. Postupně všichni řeknou vlastnosti

svého tvaru. Následně učitel položí svůj tvar na koberec a žáci postupně přikládají tak, až vznikne ze všech tvarů obrázek, který společně pojmenují. Přikládání tvaru má však podmínku: musí se lišit právě jednou vlastností od toho tvaru, ke kterému ho chci položit (např. položím malý červený čtverec a přihlásí se dítě, které má velký červený čtverec nebo malý modrý čtverec nebo malý červený obdélník).

Obměna: Každý žák má jeden geometrický tvar a učitel dává hádanky: Mám barvu slunce, mám všechny strany stejně dlouhé a jsem velký. Nad hlavu zvednou svůj tvar děti, které drží v ruce žlutý velký čtverec.

MARŤANSKÁ ŘEČ

Prostředí: učebna, komunikační kruh

Pomůcky: maňásek, popř. obrázek mimozemšťana

Cíl: rozvoj komunikačních dovedností, procvičování syntézy a analýzy slov

Popis: Učitel s maňáskem nebo obrázkem marťánka hláskuje slovo (p-e-s) a děti mají slovo poznat. Později zkouší děti marťánkovi hláskovat krátká slova. Marťánka může představovat i žák, nejen učitel.

MAGICKÁ DESÍTKA

Prostředí: učebna

Pomůcky: polovina žolíkových karet (bez karet J, Q, K)

Cíl: procvičování sčítání v číselném oboru 0-13 a rozkladu čísla 10

Popis: Každý žák má přesnou polovinu hracích karet. Karty si dobře promíchá. Na lavici si naskládá 4 řady po 3 kartách (lícem nahoru) a odebírá vždy 2 karty tak, aby jejich součet byl 10, karta A = 1. Pokud už nevidí žádné vhodné součty (A+9, 2+8, 3+7..., 10), doplní dalšími kartami a pokračuje. V případě, že žák po celou dobu neudělá chybu, zůstane mu 0 karet.

Obměna: PYRAMIDA – žák má polovinu karet včetně J, Q, K. Poskládá si z karet pyramidu od vrcholu (1 karta) až po základnu (7 karet). Hodnoty písmenkových karet: A=1, J=11, Q=12, K=13). Tyto hodnoty je vhodné žákům ze začátku vždy napsat na tabuli. Žák odebírá dvě karty od základny k vrcholu tak, aby jejich součet byl 13, popř. jednu kartu: král (13). Pokud nelze najít již dvě vhodné karty, žák doplní z balíčku chybějící karty. Cílem je opět vysbírat všechny karty.

Tyto hry, pokud už je děti znají, je vhodné zařazovat i v případě, že mají vypracovanou zadanou práci. Tím se umožní i dětem s pomalejším pracovním tempem dokončit svou práci.

POSTAV VZOR!

Prostředí: učebna

Pomůcky: stavebnice z kostek, papírové kartičky se zadáním

Cíl: rozvoj prostorové představivosti

Popis: Skupina žáků má k dispozici krabici se stavebnicí. Každý si vytáhne kartičku se zadáním (např. čísla 3,4,2). Jejich úkolem je ze stavebnice vytvořit stavbu podle zadání, která obsahuje správný počet komínků se správným počtem kostek.

10 ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce bylo vytvořit metodický materiál, který bude obsahovat projekty, akce a aktivity vedoucí k uspokojování základních potřeb žáků v období těsně před nástupem do 1. třídy a během 1. pololetí 1. třídy. Tento materiál může být inspirací nejen budoucím učitelům, ale i těm zkušenějším. Je rozdělen podle času uskutečnění na období před nástupem do první třídy, které je zastoupeno třemi půldenními akcemi, a těsně po nástupu do první třídy, kde je uvedeno několik seznamovacích a učebních aktivit, které vyplývají z dotazníků pro učitele naší školy nebo z autorčiny vlastní praxe.

Druhým cílem bylo vyhodnotit dotazníky určené učitelům prvních tříd naší školy a na základě vyhodnocení určit, jaké potřeby jsou během jednotlivých činností u žáků aktivovány. Na základě vyhodnocení dotazníků autorka zjistila, že všechny potřeby popsané v kapitolách 5.1 a 5.2 jsou v hodnocení dotazníků zastoupeny (viz kapitola 8).

Předposledním cílem, který si autorka diplomové práce vytyčila, bylo zjistit, jaké činnosti jsou v období na počátku 1. třídy vhodné pro uspokojování potřeby bezpečí a jistoty, která je jednou ze základních potřeb pro individuální rozvoj každé žáka. Tyto potřeby jsou aktivovány především díky společnému vytváření pravidel chování dětí ve třídě i mimo a umožněním skupinové a kooperativní práce, kde má každý žák „své místo“. Zároveň tuto základní potřebu uspokojují seznamovací aktivity, které žákům pomáhají zařadit se do kolektivu třídy a poznávat a orientovat se v prostředí třídy a školy.

Posledním cílem bylo určit, zda všichni učitelé sledovaného vzorku umožňují žákům 1. ročníku uspokojovat všechny potřeby tak, aby žák byl schopen učit se. Jednotlivé komentáře ukazují, že učitelé vytváří během výuky takové podmínky, které žákům umožňují uspokojovat potřeby vedoucí k učení.

Autorka diplomové práce je přesvědčena o nutnosti zamyslet se nad změnou forem hodnocení žáků tak, aby lépe umožňovalo uspokojovat výkonové potřeby žáka.

Během výzkumu uvedeného v této diplomové práci se autorka neustále zabývala právě potřebami dítěte vedoucích ke schopnosti se učit a možnostmi a prostředky jejich uspokojování. To autorce zprostředkovalo do dalších let její praxe nový náhled na žáka a také jí tato práce pomohla najít odpověď na otázku, která tvoří název mé diplomové práce „Co potřebuje dítě na počátku školní docházky?“

11 RESUMÉ

Cílem této diplomové práce je hledat způsoby, jak žákovi v období na počátku školní docházky může škola umožnit aktivovat a uspokojovat jeho potřeby vedoucí k učení. V teoretické části je vymezeno pojetí školy orientované na žáky, podrobná charakteristika žáka raného školního věku a ve větší míře se zde zabývám způsoby uspokojování potřeb žáků a podmínkami, při kterých je žák schopen se učit.

Ve výzkumné části se věnuji možnostem aktivace a uspokojování potřeb u žáků naší základní školy Kladno, Norská 2633 před nástupem do 1. třídy a během 1. pololetí 1. třídy. Je zde zjišťováno, jaké akce, seznamovací činnosti a učební aktivity používají učitelé 1. tříd naší školy a jakým způsobem mohou tyto činnosti vést k uspokojování jejich potřeb. Součástí výzkumné části je Metodický materiál, který obsahuje podrobný popis některých aktivit, využívaných v daném období učiteli naší školy.

The aim of this thesis is to find ways, how to pupil, which is at the beginning of school age, can the school activate and satisfy his education needs.

The theoretical part defines the term pupil oriented school, the characteristic of early school age. I concern increasingly with ways of pupil's needs satisfying and with conditions of pupil's learning ability.

The research part is devoted to the possibilities of activation and satisfying needs of pupils in elementary school Kladno, Norská 2633 before joining the 1st school year and during 1st semester the 1st school year. There have been ascertained what action, dating activities and learning activities 1st class's teachers use and how these activities can lead to satisfy their needs. The research part contains Methodical material with a detailed description of some activities used by teachers in a given period in our school.

12 POUŽITÉ ZDROJE

12.1 Seznam literatury

HAVLÍNOVÁ, Miluše, Pavel KOPŘIVA, Ivo MAYER a Zdena VILDOVÁ. *Program podpory zdraví ve škole: Rukověť projektu Zdravá škola*. 1. Praha: Portál, 1998, 280 s. ISBN 80-7178-263-7.

KREISLOVÁ, Zdenka. *Krok za krokem 1. třídou: Rady pro učitele*. 1. Praha: Grada Publishing, a.s., 2008. 168 s. ISBN 978-80-247-2038-8.

KREJČOVÁ, Věra; KARGEROVÁ, Jana. *Začít spolu: Metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy*. 1. Praha: Portál, 2003. 232 s. ISBN 80-7178-695-0.

SPILKOVÁ, Vladimíra. *Jakou školu potřebujeme?*. 1. Praha: Agentura STROM, 1997. 31 s. ISBN 80-901954-2-3.

HAUSENBLAS, Ondřej et al. *Učím s radostí: Zkušenosti-lekce-projekty*. 1. vyd. Praha: Agentura STROM, 2003, 237 s. ISBN 80-86106-09-8.

HOLEČEK, Václav; MIŇHOVÁ, Jana; PRUNNER, Pavel. *Psychologie pro právníky: Právníká učebnice*. 2. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2007. 351 s. ISBN 978-80-7308-065-9.

HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele a rodiče*. 1. Praha: Portál, 2004. 232 s. ISBN 80-7178-888-0.

HRABAL, Vladimír; MAN, František; PAVELKOVÁ, Isabella. *Psychologické otázky motivace ve škole*. 2. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1989. 233 s. ISBN 80-04-23487-9.

KOPŘIVA, Pavel, Jana NOVÁČKOVÁ, Dobromila NEVOLOVÁ a Tatjana KOPŘIVOVÁ. *Respektovat a být respektován*. 3. Kroměříž: Spirála, 2008. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.

KOVALIK, Susan a Karen OLSENOVÁ. *Integrovaná tematická výuka*. 1. vyd. Kroměříž: Spirála, 1995, 304 s. ISBN 80-901873-0-7.

LUKAVSKÁ, Eva. *Pozor, děti!: Didaktické otázky vyučování orientovaného na dítě*. 1. vyd. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2003, 197 s. ISBN 80-86473-52-X.

NELEŠEVSKÁ, Alena a Hana SPÁČILOVÁ. *Didaktika primární školy*. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 254 s. ISBN 80-244-1236-5.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 5. vyd. Praha: Portál, 2008, 322 s. ISBN 978-80-7367-416-8.

ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004, 390 s. ISBN 80-7178-829-5.

SKUTIL, Martin et al. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011, 256 s. ISBN 978-80-7367-778-7.

SPILKOVÁ, Vladimíra. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. 1. vyd. Brno: Paido, 2004, 271 s. ISBN 80-7315-081-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I: Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008, 467 s. ISBN 978-80-246-0956-0.

VALIŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. *Pedagogika pro učitele*. 2. vyd. Praha: Grada, 2007, 402 s. ISBN 978-80-247-1734-0.

12.2 Seznam elektronických zdrojů

Kritické myšlení: Kdo jsme. *Http://www.kritickemysleni.cz/kdojsme_detaily.php* [online]. [cit. 2012-02-11].

13 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.1 **Dotazník pro učitele**

Příloha č.2 **Pojďme si hrát aneb cvičení prvňáčků, předškoláků a rodičů – vlastní foto**

Příloha č.3 **Zápis do 1. tříd – vlastní foto**

Příloha č.4 **Ve škole je blaze – vlastní foto**

Příloha č.5 **Ve škole je blaze – relaxační pohádky**

Příloha č.6 **Ve škole je blaze – plánec školy**

14 PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Dotazník pro učitele

Vážené kolegyně,

jsem studentka 5. ročníku Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Žádám Vás o vyplnění dotazníku, které Vám nezabere více než 25 minut Vašeho času. Výsledky mi poslouží jako výzkumný materiál pro diplomovou práci. Veškeré výsledky dotazníku budou anonymní.

Děkuji Vám za ochotu a Váš čas, který věnujete vyplněním dotazníku.

Iveta Tomíčková

Téma diplomové práce

Co potřebuje dítě na počátku školní docházky?

Prosím, zakroužkujte vhodnou odpověď a odpovězte na dané otázky.

1. Jste muž žena.

2. Délka pedagogické praxe

0-5 let 6-10 let 11-19 let 20 a více

3. Průměrný počet žáků v 1. třídě

méně než 20 21-25 26-30 více než 30

4. Jaké výukové programy využíváte ve Vaší výuce (Začít spolu, Kritické myšlení...)?

OBDOBÍ PŘED NÁSTUPEM DO 1. TŘÍDY

5. Která akce pořádaná naší školou v období před nástupem žáků do 1. třídy je podle Vás pro budoucí prvňáčky přínosem a proč?

6. Vyberte 3 akce pořádané naší školou v období před nástupem žáků do 1. třídy, kterých jste se osobně zúčastnili. Napište, jak tyto akce pomáhají žákům na počátku školní docházky.

OBDOBÍ 1. POLOLETÍ 1. TŘÍDY

7. Má žák možnost se kdykoliv během vyučování napít a dojít si na WC?

8. Jak tráví čas vaši žáci během přestávek? Mají možnost využívat nějaké pomůcky?

9. Vytváříte s žáky pravidla chování? Pokud ano, napište prosím, jakým způsobem.

10. Jaké hodnocení používáte v prvním půl roce docházky žáků do školy?

11. Využíváte kooperativní formu práci? V čem vidíte u dětí v prvním půl roce docházky její smysl?

12. Má žák v průběhu kooperativních forem práce možnost výběru úkolů? V jakých jiných situacích dostává žák možnost volby?

13. Charakterizujte 1 seznamovací činnost, kterou provádíte s žáky na počátku školní docházky.

14. Která učební činnost používaná v tomto období je u Vašich žáků oblíbená? Činnost prosím charakterizujte.

Příloha č. 2 Pojd'me si hrát aneb cvičení prvňáčků, předškoláků a rodičů

Příloha č. 3 Zázpis do 1. tříd

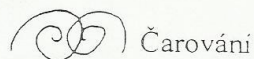
Příloha č. 4 Ve škole je bláze

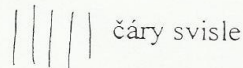
Příloha č.5 Ve škole je blaze – relaxační pohádky

Relaxační pohádka s masáží

Byl jednou jeden začarovaný les.

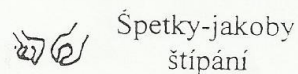
Rostly tam stromy mohutné a vysoké hustě jeden vedle druhého.

Mezi stromy se kudrnatě proplétaly liány. Kroutily se a obtáčely stromy ze všech stran.

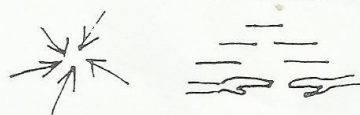
Dole na zemi bylo bláto a bažina.

Nahoře porost tak hustý, že ani proužek nebe nebylo viděti.

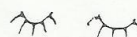

Uprostřed toho hustého lesa stál hrad sultána Sulimána.

A vy, kdo tu pohádku znáte, jistě víte, že sultán měl dcerušku, princeznu Solimánskou. Ta byla krásná, tenoučká jako nitka, heboučká jako samet a křehounká jako pavučinka. Byla nemocná a stále jen spala a spala.

lechtání

Žádný z věhlasných lékařů a mastičkářů jí nedokázal vyléčit. Až jednou do toho kraje zabloudil od nás drvořubec – drvoštěp. Chytil pevně sekyru a dal se do díla.

pevně

Stromy sekal a sekal a řezal a řezal.

Kmeny padaly.

Drvoštěp osekal větve a potom pořádně stáhl kůru. Kůru shrnul na jednu hromadu a na druhou hromadu a kmeny pořezal na úhledná polínka.

Na paseku se rozlilo slunce a proniklo až do princezniny komnaty. Pošimralo jí na krčku, na tváři, na čelíčku a na vláskách.

A co myslíte, že se stalo?

Princezna se probudila a vyskočila, protože byla docela zdravá.

Příloha č. 6 Ve škole je blaze – pláněk školy

